

Tartalom

EMLÉKEZÜNK.....	1
MEDITÁCIÓ	
Ittész Gábor – Bizonyágtételből születő húsvéti hit.....	2
ÉVFORDULÓK	
Luther halálára emlékezünk	
Vers – Turmezei Erzsébet – Az utolsó „igen”	5
Az utolsó utazás.....	6
Hazatérés	8
Luther Márton utolsó prédikációja.....	10
Luthertől idézetek.....	17
Vers – Haluszka Rózsa: Wittenbergben	18
A TESTVÉRI SZÓ-ra emlékezünk. 1986–1996	20
Dóka Zoltán: Walter Mosters emlékezete.....	23
DOKUMENTUMOK	
Az Ordass-rehabilitáció	25
Ráskai Ferenc – Cui prodest?	
Boleratzky Lóránt – Néhány megjegyzés Ordass Lajos püspök rehabilitációjához.....	27
Szerkesztőség Ordass Lajos rehabilitálásáról	30
ELBESZÉLÉS	
Larsson János: Az öreg almafa. Ford.: Ordass L.....	33
Verner Heidenstam: Az árnyék. Ford.: Ordass L.....	35
HÍREK az Ordass Lajos Baráti Körről. Könyvkiadás.....	37
Tartalmi összesítés angol és német nyelven.....	39
LUTHER MÁRTON – Utolsó feljegyzése 1546. febr. 16.....	40

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új évfolyam 29. szám – 1996 TAVASZ

Felelős szerkesztő és kiadó: id. KENDEH GYÖRGY (tel.: 166-2523)

A szerkesztőbizottság tagjai: DÓKA ZOLTÁN, ITTÉZS GÁBOR, ITTÉZS JÁNOS,
id. MAGASSY SÁNDOR, RÓZSE ISTVÁN

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1114 BUDAPEST, Bocskai út 10.

Egyes szám ára: 100,- Ft. Évi előfizetés: 400,- Ft. Külföldre: 10 DM

Csekkszám: ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR, BUDAPEST – OTP XI. ker. 529-8145-1

Készült a KÖNYVFÓLIA Bt. nyomdájában, Budapest

Felelős vezető: Tóth Béla

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1994/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Emlékezünk

*Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar;
Bölcsöd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.*

*A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze:
Itt élmed, halnod kell.*

„Az igazság felmagasztalja a nemzetet”

Példabkve 14:34.

Ittész Gábor

Bizonyágtételből születő húsvéti hit

„Ha pedig Krisztusról azt hirdetjük, hogy feltámadt a halálból, hogyan mondhatják közületek némelyek, hogy nincs a halottaknak feltámadásuk? Hiszen ha a halottaknak nincs feltámadása, akkor Krisztus sem támadt fel. Ha pedig Krisztus nem támadt fel, akkor üres a mi ígélhirdetésünk, de üres a ti hitetek is. Sőt Isten hamis tanúinak is bizonyulunk, mert akkor az Isten ellen tanúskodtunk, hogy feltámasztotta a Krisztust, akit azonban nem támasztott fel, ha csakugyan nem támadnak fel a halottak. Mert ha a halottak nem támadnak fel, Krisztus sem támadt fel. Ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a ti hitetek, még bűneitekben vagytok. Sőt akkor azok is elvesztek, akik Krisztusban hunytak el. Ha csak ebben az életben reménykedünk a Krisztusban, minden embernél számlanra méltóbbak vagyunk.

Ámde Krisztus feltámadt a halálból, első zsengeként a halottak közül.”

(1 Kor. 15, 12–20)

„Nekem bizonyíték kell, nem ígéret!” – mondja az egyik tévéreklám szereplője. Így vagyunk mi is a húsvéti hírrel. Bizonyítékot szeretnénk arra, hogy Jézus valóban feltámadt. De hát bizonyíték nincs, legalábbis olyan, amilyent mi várnánk. S ha lenne, segítene az rajtunk? Eduard Schweizer, a neves zürichi újszövetséges professzor *Ostern-Gewissheit ohne Garantie* (Húsvéti bizonyosság garancia nélkül) című cikkében ír egy férjről, aki a felesége hűségére garanciát szeretne kapni, s ezért magándetektívvel figyelteti az asszonyt. „Ha az esztendő végére 365 kifogástalan jelentést gyűjtött is össze széfjében, először is: mégis még mindig bizonytalan lesz, és másodszor: holtbiztos, hogy házassága tönkremenetelre van ítélve.” A bizalmat nem pótolják a „bizonyítékok”.

Jézus feltámadásáról kézzelfogható bizonyíték nincs. De van valami más. Van bizonyító erejű bizonyágtétel. Azoknak a bizonyágtétele, akik életükkel és halálukkal tanúskodtak arról, hogy a Megfeszített él. Ezeket a tanúkat sorolja fel az ígénket megelőző szakaszban az apostol, s ezeknek a sorába áll be maga is. Nem azért, hogy bizonyítékokat sorakoztasson fel hitbéli kételyeink eloszla-

tására, hanem hogy – megmutatva Jézus feltámadásának összefüggéseit – bizonyoságtételével segítsen bennünket húsvéti hitre.

Elsőként Jézus feltámadásának és a halottak feltámadásának kapcsolatáról beszél. Mert ez a kettő elválaszthatatlanul összefügg. Isten végső tervének megvalósulása elkezdődött azon az első húsvéton, amikor a megfeszített Jézust előhozta a halálból. Amikor a tanítványok a Feltámadottal találkoztak, ezt kellett megérteniük, felismerniük. S Istennek ez a terve sokkal több annál, mint amivel mi a mulandóság és a halál könyörtelen tényével szemben hadakozni próbálunk. Küzdelmünkben a mi fegyvertárunk legfőljebb ennyi: „Emléke szívünkben örökké él.” „Amit alkottunk, megmarad akkor is, amikor mi már nem leszünk.” Vagy: „Az utódainkban továbbélünk generációk végtelen során át.” „Az egyes ember elmúlhat, de az emberiség él tovább.”

Jézus feltámasztása azonban – túl azon, hogy Isten igenje arra, ami ott a kereszten történt – a jövő záloga is. Nem a halálé és elmúlásé az utolsó szó, hanem Istené. Nem az élet erősebb a halálnál, hanem az élet Ura, Isten. A feltámadott Jézus, az „első zsenge a halottak közül” – ma így mondhatnánk: a prototípus, a modell – azt hirdeti, hogy Isten végső terve az emberrel nem a halál, hanem az élet. Amikor elcsüggeszt vagy letaglóz, hogy „minden elmúlik egyszer...”, ez lehet a reménységünk: Isten gondolata felőlünk nem a halál, hanem az élet.

Jézus Krisztus feltámadásának azután egy másik összefüggését is megmutatja itt Pál, amikor a húsvéti esemény és az igehirdetés kapcsolatáról szól. De kitágíthatjuk a kört a prédikáción túl mindarra, amiről az egyházban szó van. Ha Krisztus nem támadt fel, akkor minden üres, tehát tartalmatlan és értelmetlen. Akkor kár prédikálni, és kár hallgatni azt. Akkor fölösleges gyermekeinket megkereszteltetni, hittanra járattatni, megkonfirmáltatni. Akkor üres formalitás fiataloknak odaállni az oltár elé a közös út kezdetén. Akkor nem adhat vigasztalást a koporsó mellett elmondott üzenet. S az úrvacsora is pusztán az emlékezés alkalma egy egykor történt eseményre anélkül, hogy abból múltunk terhétől, vétkeinktől szabadító ajándékot és az új kezdéshez erőt nyerhetnénk.

„Ámde Krisztus feltámadott...”. S ezért lehet elrontott életet is újjáformáló ereje a prédikációnak, békességet adó hatalma a feloldozás igéjének. Ezért nem reménytelen vállalkozás szólni az evangéliumot, s nem értelmetlen időtöltés beülni a templompadba hallgatni az igehirdetést. Jézus feltámadása által nyer tartalmat és telítődik élettel mindaz, ami az egyházban történik.

Harmadszorra egészen személyes síkra tereli a szót az apostol. A hitünkről beszél. Hitünkről, melynek értelmet és tartalmat szintén csak Jézus feltámadása ad. Mert enélkül hamis illúzióknak és önáltatásnak bizonyulna Istenbe vetett

bizalmunk. Olyasmire épülne, ami mögött nincs semmi. Mert ha Jézus nem támadt fel, akkor a kereszt teljesítetlen ígéret csupán. Akkor Krisztushoz tartozásunk, egész keresztyénségünk a földi lét reménytelen, távlattalan korlátai közé van zárva: múlt és jelen – jövő nélkül.

A Nobel-díjas Roger Martin du Gard A Thibault család című regényében az öreg Thibault temetése után az idősebbik fiú, az orvosá lett Antoine beszélget apja lelkiatyjával, Vécard abbéval. Miután nyíltan elmondja, hogy lelkileg már rég elszakadt egyházától, mégis kiszakad belőle ez a vallomás: „...talán több hitfelet láttam meghalni, mint ön, s az emlékeim oly szörnyűek, hogy ha a betegeimnek egy hit-injekciót adhatnék in extremis!... Nem tartozom azok közé, akik valami misztikus tisztelettel viseltetnek a végső óra sztoicizmusa iránt. A magam számára szégyenkezés nélkül azt kívánom, hogy abban a pillanatban be tudjam fogadni a legvigasztalóbb bizonyosságokat. S éppen úgy félek a reménytelen végtől, mint a morfium nélküli haldoklástól...”.

De a reményteljes végnek nincs más záloga, mint az, amit az apostol szívének teljes meggyőződésével szegez szembe minden kínzó kétellyel és konok tagadással: „Ámde Krisztus feltámadt a halálból...”. Antoine óhaja természetesen nem teljesülhet. Hit-injekció nincs, mint ahogy nincs bizonyíték sem. Mégis reális lehetőség bizonyosságot kereső szívünk számára a húsvéti hit. Csak ehhez rá kell hagyatkoznunk a bizonyágtévő tanúk tanúskodására. S közben személyesen is megtapasztalhatjuk Annak hatalmát, Aki a Megfeszítettet feltámasztotta, Aki a kételkedő tanítványokat meggyőzte, Aki a Krisztus-üldöző Sault Pál apostollá formálta, s Aki a mi – Krisztus nélkül üres – szívünket is meg tudja tölteni a húsvéti hit boldog bizonyosságával.

**Áldott és megújító nagypénteki – húsvéti
ünnepszentelést kíván kedves Olvasóinak
az ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR elnöksége,
valamint a Keresztyén Igazság szerkesztősége
és munkatársai.**

LUTHER HALÁLÁRA EMLÉKEZÜNK

AZ UTOLSÓ „IGEN”

Stöber után németből.

*Halálán van. Kihunynak innmár
a tisztalángú, nagy szemek.
Némán figyel, templomi csendben
rá a baráti kis sereg.*

*S szavuk még egyszer visszahívja
az útrakerelni készült.
„Atyánk, még most is Jézust vallod?
Halálban is? Egyedül Őt?”*

*„Igen!” – elhaló, gyöngye hangja
felcseng diadallal tele.
Igen! A hit nagyobb, erősebb
mint a halálnak éjjele!*

*Utolsó szó volt, boldog Ámen
fakó ajkán ez az „Igen!”
Isten Fia örök nevében
élt-halt, halálig is hívén.*

*Gyakran mondott nemet. Kenényen.
Mennydörgött országokon át,
el trónokig, el megingatva
ponipázó hárnaskoronát.*

*Ez a „nem!” vont határt és mesgyét
a nappal és az éj között,
s hazugságok sötét hadával
győzelmesen megütközött.*

*De az Igére igen, ámen
volt mindenkor a felelet.
S a minden név felett való név
szívének legszentebbje lett.*

*Már-már halott. A tűnő élet
alig kereng ereiben.
De a Megváltóé a végső
lehelet is: a szent „Igen!”*

Túrmezei Erzsébet

Dr. Luther Márton önmagáról*

AZ UTOLSÓ UTAZÁS

Bizonyos volt Luther afelől, hogy az ő életében nem kerül sor háborúra a császár és az evangélikus fejedelmek között, halála után azonban elkerülhetetlen az összeütközés. Bántották őt a pápa hívei, a császárei, az ígét helytelenül értelmező túlzó irányok képviselői s az élet ezer kérdése. A régóta viszálykodó mánsfeldi grófok is hozzámmentek panaszuikkal és őt kérték fel békebíróul. Ezért utazott 1546 januárjában szülőhelyére, Eislebenbe, a grófokhoz. Hosszas tárgyalások után február 17-én sikerült végre a megegyezés. Isten akaratából az evangéliumi szeretetnek és békeségnek ez a munkálása volt Luther utolsó műve.

*

Feleségéhez írt leveléből:

Az én kedves jó Luther Katám kezeihez Wittenbergben. Kegyelem és békesség az Úrban! Kedves Katám! Ma (1546. január 25.) nyolc órakor Halléba érkezünk, de nem utaztunk tovább Eislebenbe. Ugyanis hatalmas újrakeresztelő akadt utunkba, hullámokkal és nagy jégdarabokkal, melyekkel terítve volt a föld. A *Saale folyó* azzal fenyegetett bennünket, hogy újra megkeresztel. Visszatérni pedig a Mulde folyó miatt nem tudtunk, úgyhogy a folyók között Hallében kellett nyugodtan várunk.

Mivel úti vezetőnk, az embereink és mi magunk is aggódtunk, nem akartunk a vízbe belemenni és így az Istent megkísérteni. Mert az ördög haragszik ránk s benne lakik a vízben. Jobb óvakodni, mint jajgatni. Arra sincs szükség, hogy a pápának és híveinek ilyen bolond örömet szerezzünk. Nem gondoltam volna, hogy a Saale folyó ennyire ki tud áradni s a kövezett utakon és mindenben átgázol.

Azt hiszem, ha itt lettél volna, Te is azt tanácsoltad volna, hogy ezt tegyük s így a Te tanácsodra is hallgattunk volna egyszer. Istennek ajánllak Téged. Ámen.

1546. február 6-i leveléből:

Kedves Katám! Itt ülünk Eislebenben és gyötrődünk, mert már szívesen útra keltünk volna. De úgy veszem észre, ez nem történhetik meg előbb, mint egy hét múlva. Légy szíves mondd meg Fülöp magisternek, hogy javítsa postillás könyvét, mert nem jól értette, hogy az Úr az evangéliumban a gazdagságot miért nevezi tövisnek (Luk. 8, 14). Itt van az iskola, melyben megtanulja az ember, hogyan kell ezt érteni.

---

* Idézet Virág Jenő: Dr. Luther Márton önmagáról c. művéből a 175 kk. oldalak.

Fiacskáid még Mansfelben vannak. Egyébként van elég enni- és innivalónk. Jó napjaink lennének, ha ez a bosszantó ügy* nem volna. Úgy látom, hogy az ördög gúnyol bennünket. Vajha megalázná őt az Isten. Ámen.

1546. február 7-i levélből:

Az én kedves feleségemnek, dr. Luther Katalin önmartírnak Wittenbergben. Az én kegyelmes feleségem kezeihez és lábaihoz... Olvasd kedves Katám János evangéliumát és a Kis Kátét, melyről egyszer azt mondtad, hogy: „Hiszen ebben a könyvben minden én rólam szól.” Mert Te aggódol még a Te Istened helyett is éppen úgy, mintha ő nem volna mindenható, mintha nem tudna tíz Márton doktort is teremteni, ha ez az egy öreg belefűlladna a Saale folyóba... Hagyj békében az aggódásoddal. Mert jobb Valaki visel rám gondot, mint Te és az összes angyalok.

1546. február 10-i levélből:

A szent, aggodalmaskodó asszonynak, zülsdorfi Doktor Luther Katalinnak, Wittenbergben, az én kegyelmes feleségemnek... Legszentebb Doktorné Asszony! Igen hálásan köszönjük az Ön nagy aggódását, melytől Ön még aludni sem tud. Mert azóta, hogy Ön aggódik értünk, majdnem tűzhalált szenvedtünk szállásunkon a szobám ajtaja előtt. Tegnap pedig kétségtelenül az Ön aggódása következtében egy kő majdnem a fejünkre esett és kis hija, hogy össze nem morzsolts, mint valami egeret a csapda. Mert a belső szobánkban két napig szóródoit a méz és agyag a fejünk felett, míg embereket hozattunk, akik két ujjal nyúltak csak a kőhöz és tüstént leesett. Akkor volt, mint egy hosszú párna s olyan széles volt, mint két nagy tenyér. A kő arra gondolt, hogy meg fogja köszönni az Ön szent aggódását, ha a jóságos szent angyalok nem őriztek volna. Félek, ha Te nem hagysz föl aggódásoddal, elnyel minket a föld és az összes elemek üldözni fognak bennünket.

Olvasod a Kátét és a hitvallást? Te csak imádkozzál és a gondviselést bízd Istenre... Mi hála Istennek, frissek és egészségesek vagyunk, csak ezek az ügyek kedvetlenítenek el.

Doktor Jónás szerette volna, ha fáj a lába. Így hát nekiment valami ládának. Ennyire irigyek az emberek: irigyelte, hogy egyedül nekem fáj a lábam. Isten veled.

1546. február 14-i levélből:

Kedves Katám! Reméljük, hogy ezen a héten hazatérünk, ha Isten is úgy akarja. Isten nagy kegyelmet tanúsított itt, mert az urak tanácsosaik által majdnem mindenben megegyeztek... Fiacskáid még Mansfelben vannak. Luther Jakab bizonyára jól ellátja őket. Bennünket is igen szépen ellátnak, olyan kedvesen, hogy szinte elfeledkeztünk rólatok wittenbergiekről.

---

* A mansfeldi grófok viszálya.

1546. február 16-án a vacsoránál így szólt:

Ha újra hazatérek Wittenbergbe, koporsóba fekszem. Ez utóbbi két nap múlva be is következett Eislebenben.

HAZATÉRÉS

„Koldusok vagyunk. Ez az igazság.” Így szólt Lutlert utolsó feljegyzése. Utoljára is arról tett bizonyosságot, hogy kolduljuk Isten kegyelmét. Ő csak ebben a kegyelemben bízunk. 1546. február 18-án hajnali 2 és 3 óra között hazahívta Isten hűséges szolgáját. Dr. Lutlert Márton holttestét az eislebeni főtemplomban ravatalozták fel, majd Wittenbergbe szállították s a vártemplom szószéke alatt ástott sírba temették el. Itt pihen ma is.

Lutlert jól tudta, hogy ő Isten embere, világgrasználó prófétai küldetéssel, hogy neki mindene, megbízója, Ura vezetője, megtartója és bírója maga Isten. Ő nem az a kiválóság volt, aki a saját gondolatait valósítja meg, hanem az a lángelme, aki Isten megbízásából, Isten gondolatait hirdette. Nem gögös ember volt, hanem alázas eszköz Isten kezében.

Ellenségei félreismerik, a sátán parancsára. Megérteni pedig azok fogják, akiket Isten Szentlelke az evangélium által elhív a megváltottak seregébe, a szentek közösségébe. Az ilyenek azonban nem Luthert dicsőítik, hanem a Mindenható Atyát, aki Fia által megváltott bennünket s Szentlelke által Luthert eszközzé tette, hogy fölragyogtassa előttiink az Evangéliumot.

*

Jónás Justus 1546. február 18-i és Coelius Mihály február 20-i leveleiből:

Tegnap szerdán, február 17-én délelőtt szobájában maradt, ahol fel s alá járkált. Néha-néha kinézett az ablakon, majd imádkozott olyan buzgón, hogy hallottuk mi is, akik vele voltunk szobájában. Mindazáltal végig vidám volt, néha meg is szólalt: „Jónás Doktor és Mihály Úr, én itt születtem Eislebenben, itt is kereszteltek, mi lenne, ha végleg itt kellene maradnom?” Tegnap, szerdán mégsem a szobájában, hanem lent a teremben ebédelt. Sokat beszélt az asztalnál szép szentírási mondásokról. Az általános beszélgetés közben egyszer, vagy kétszer ezt is mondta: Ha az én kedves fejedelmeimnek, a grófoknak az egyezségét és így Isten segítségével ezt az utazásomat elvégezem, hazamegyek és koporsóba fekszem.

Tegnap, szerdán a vacsora előtt panaszkodni kezdett, hogy a mellében nyomást érez. Meleg ruhákkal való dörzsölést kért. Utána azt mondta, hogy kissé szűnik a nyomás. Mégis lent a nagy teremben vacsorázott mondván, hogy az egyedüllét nem vidámítja az embert.

Vacsoránál rendesen evett, vidám volt, sőt még tréfált is.

Amint Eislebenben február 17-én este 8 óra felé a nagyteremből szobácskájába ment és szokása szerint az ablak elé állt, hogy imádságát elvégezze, kis idő múlva panaszkodni kezdett, hogy a mellében erős fájdalmat érez. Amint meleg ruhákkal dörzsölték és borban igen drága orvosságot, egyszerű port adtak be neki, jobban

érezte magát és újra lefeküdt a nyugvóágyra. Itt aludt, míg az óra 10-et ütött. Felébredve azt kérdezte tőlünk, akik mellette virrasztottunk, hogy miért nem fekszenek le. Azt feleltük, hogy most nekünk ápolnunk kell őt.

Ekkor felkelt, semmi különös panasa nem volt, majd bement hálófülkéjébe az ágyhoz. Amint a küszöböt átlépte, így szólt: A Te kezembe ajánlom lelkemet! Te megváltottál engem hűséges Isten! – Ezzel lefeküdt, jó éjszakát kívánt, majd így szólt: Jónás Doktor és Mihály Úr, imádkozzatok a mi Urunk Istenünkhöz, hogy jól haladjon az Ő dolga és a szent evangélium ügye.

Ismét elaludt és nyugodtan pihent, még az óra éjféli után egyet ütött. Ekkor felébredt és szolgáját hívta, hogy fűtsön be a szobában. Mivel a szoba már úgyis meleg volt, felkelt és így szólt: Oh Jónás Doktor, rosszul vagyok, aggódom, hogy most már Eislebenben maradok. – Ezzel ismét szobájába ment és amint a küszöbön átlépett, ismét azt mondta, amit előbb: „A Te kezembe ajánlom lelkemet. Te megváltottál engem hűséges Istenem”. – Amikor egyszer-kétszer végigment a szobában, ismét lefeküdt a nyugvóágyra. A betegség pedig mindinkább erőt vett rajta. Nyomban dörzsölni kezdtük melegített ruhákkal és azonnal hívtuk a fogadóst a házból, a két városi orvost, valamint a mansfeldi gróf urakat. Mialatt melegített ruhákkal dörzsöltük, megkérdeztem, hogy érez-e enyhülést? Ezt felelte: igen, a meleg jót tesz, melegítsetek rám pámat is. Erősen nyom ugyan, de kíméli a szívemet. S amint én Coelius Mihály éreztem, hogy szíve táján egészen nedves, így szóltam hozzá: Tisztelendő Atyám, Ön jól izzadott. Isten kegyelmes lesz és javulni fog állapota. – Ezt felelte: Igen, ez már a hideg halálos verejték, meg fogok halni. Amikor az egyik orvos gyógyszert adott neki, ezt mondta: Hálát adok neked Istenem, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyjának, hogy kinyilatkoztattad előttem a Te drága Fiadat, akiben én hittem, akit én szerettem, akit prédikáltam, akiről bizonyosságot tettem és akit dicsőítettem. Uram, Jézus Krisztusom, Neked ajánlom lelkemet. Oh menyeyi Atyám, tudom, hogyha el is szakadok e testtől, Tenálad örökké fogok élni. Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy mindenki, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. – Továbbá ezt mondta: Van Istenünk, aki megsegít és Urunk, aki a haláltól megment. – Amikor pedig érezte, hogy a vég közel van, háromszor így szólt: Atyám, a Te kezembe ajánlom lelkemet. Végezetül pedig: Békességben és szívesen távozom. Áldjon meg az Isten mindnyájatokat. Ezután elhallgatott. Felráztuk őt és Jónás doktor és én hangosan azt mondtuk: Tisztelendő Atyám, a mi Urunk Jézus Krisztusban való hitben hal-e meg és az ő nevében hirdetett tanítását vallja-e? – Igen – felelte s jobb oldalára fordulva, negyedórai alvásba kezdett. Amikor mi nem bíztunk az alvásban, életvízzel és rózsaeszenciával dörzsöltük. Amint negyedórával hajnali három előtt a szemébe világítottunk, mély lélegzetet vett és ezzel szelíden, teljes csendben, nagy türelemmel kilehelte lelkét.

*

A halál az összes bajok között a legkisebb, mert csak azoknak baj, akik félnek tőle. A halált, a bűnt, a poklot és az ördögöt legyőzte és megsemmisítette a keresztre feszített Krisztus.

Luther Márton utolsó prédikációja

Ezt a prédikációt Luther négy nappal a halála előtt, 1546. február 14-én, a Vízkereszt ünnepe utáni 6. vasárnapon tartotta szülővárosában, Eislebenben. Az igehirdetés alapigéje Máté 11, 25–30 volt:

„Abban az időben ezt a kijelentést tette Jézus: Magasztallak, Atyám, menny és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és értelmesek elől, és kijelentetted a gyermekeknek. Igen, Atyám, mert így láttad jónak. Atyám mindent átadott nekem, és senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú akarja kijelenteni. Jöjjenek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtak, és meg vagytok terhelve, és megnyugvást adok nektek. Vegyétek fel az én igámat, és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok és alázatos szívű, és megnyugvást találtok lelketeknek. Mert az én igám kedves, és az én terhem könnyű.”

Ez egy szép, gazdag tartalmú evangéliumi szakasz. De én most csak egy részéről akarok beszélni, amennyire tudok és Isten kegyelmet ad hozzá.

Az Úr dicséri és magasztalja mennyei Atyját, mivel elrejtette ezeket az okosak és bölcsek elől, azaz mivel a szent evangéliumot a bölcseknek és okosoknak nem adta tudtul, hanem a gyermekeknek és ifjaknak nyilatkoztatta ki, akik nem tudnak beszédet tartani és prédikálni, sem nem okosak és bölcsek. Ezzel megmutatta, hogy ő ellensége a bölcseknek és okosoknak, viszont kedveli és szereti azokat, akik nem okosak és bölcsek, hanem olyanok, mint a kisgyermek.

Ez azonban a világ szemében balga és bosszantó beszéd, hogy Isten ellensége volna a bölcseknek és elítéli őket, mert mi úgy véljük, Isten nem tudna egyedül kormányozni, szüksége van hozzá okos és bölcs emberekre. Ez a vélemény azonban azt jelenti, hogy a bölcseken és okosokon múlik a világban minden, mert szerintük Isten nem kegyes és jó, s ezért nekik kell mindent szívükön viselniük. A keresztyén egyházban is nekik kell eldönteniük, hogy mit tegyenek, mivel mindent, amit Isten tesz és cselekszik, nekik kell kijavítaniuk. Így azután nincs is a földön szegényebb, jelentéktelenebb, gyengébb tanuló, mint Isten. Ő mindenki tanítványa és neki mindenki iskolamestere és tanítója. Jól szemlélhető ez az eretnekeken a világ kezdete óta. Arius és Pelagius, és most, a mi időnkben az újrakeresztelők és szakramentáriusok és valamennyi rajongó és lázongó, ezek egyike sincs megelégedve azzal, amit Isten alkotott és létrehozott. Nem tudják meghagyni úgy, ahogyan ő rendelte. Azt gondolják, nekik is kell valamit alkotniuk, hogy különbek legyenek az emberek szemében és így dicsekedhessenek: ezt én csináltam! Amit Isten tesz és rendel, az nagyon rossz és csekély, sőt gyerekes és dőre dolog, kénytelen vagyok valamit hozzátenni!

Ilyen a szégyenletes földi bölcsesség természete, különösen a keresztyén egyházban, ahol egyik püspök a másik püspököt, egyik lelkész a másik lelkészt vágja, marja, egyik a másikat akadályozza és félrelöki; ahogy ez az egyházkormányzásban mindig is tapasztalható volt mindenki nagy kárára. Ezek azok a túl okos mesterek, akikről itt Jézus beszél, akik a lovat hátulról akarják felnyergelni, és nem akarnak megmaradni azon az úton, amelyet maga Isten mutat nekünk, hanem kell hogy mindig legyen valami különönc dolguk, amit azért csinálnak, hogy azután az emberek azt mondják róluk: bizony, a mi lelkészünk vagy prédikátorunk semmit sem ér, ez az igazi ember, aki jól csinálja a dolgot!

Hát nem bosszantó az ilyesmi és csoda, hogy Istennek is elfogy a türelme? Vagy talán kedvét lelje az ilyenekben, akik még vele szemben is túl okosak és bölcsék akarnak lenni, és őt folyton iskolába akarják jártni?! Hasonlót olvasunk ugyanebben a fejezetben: „A bölcsességnek saját gyermekeivel kell igazoltatnia magát.” (11, 19). Ejha, szépen állunk, ha a tojás okosabb akar lenni a tyúknál! Szép kis dolog az, amikor a gyerekek akarják apjukat, anyjukat kormányozni, s a bolondok és ostobák a bölcs embereket! Íme, ez az oka annak, hogy az Írás mindenütt elítéli az okosakat és bölcseket.

A pápa is ugyanígy cselekedett. Miután Krisztus elrendelte az igehirdetői szolgálatot, valamint teste és vére szentségét, és meghagyta, hogyan kell azokkal a keresztyéneknek élniök, ti. hitük erősítésére és támogatására, a pápa azonnal közbekiált: Nem, nem, nem így kell, ez így nem bölcs cselekedet! Az ő dekrétuma ui. kimondja: nem helyes, hogy a szentséget a keresztyének hitének erősítésére kell kiosztani, hanem azt áldozatnak kell tekinteni, amikor a pap misét olvas élőkért és holtakért. Így pl. ha egy kereskedő vidékre akar utazni, előbb misét kell olvastatnia, hogy sikeres legyen az útja.

Hasonlóképpen, hogy Isten elrendelte a keresztséget, az a pápa szemében csekély dolog, jelentéktelen és erőtelen. Viszont nagyra tartja az ő birkáit, akik kopaszra nyírt fejükön süveget viselnek, azt vélve, hogy rendjükkel, szerzeteskedésükkel ők segítenek a világon, és hogy aki egy ilyen rendbe belép, annak új és jobb keresztsége van, amely nem csupán rajta segít, hanem a többi emberen is, akik üdvözülni akarnak. Ilyen a pápa bölcsessége és okossága. Bizony, ez a sorsa a mi Urunknak és Istenünknek ebben a világban: mindenütt, ahol ő valamit alapít és rendel, azt az ördög és társai azonnal visszájára fordítják, sőt káromolják és gyalázzák. És a világ mégis azt állítja, hogy az ilyesmi minden bizonnyal tetszik Istennek, és jóváhagyja, ha őt bármely bolond oktatni és kormányozni akarja.

A világi ügyekben és kormányzásban is így mennek ugyan a dolgok, de mint Arisztotelész írja, itt akad néhány ember, akik nagy bölcsességgel és ésszel áldattak meg, és valóban nem közönséges emberek. Isten sokszor ad egy-egy értékes, kiemelkedő, értelmes embert, aki bölcs tanácsaival szolgálni tudna országoknak és embereknek egyaránt. Csakhogy az ilyenek menekülnek a közélettől, és nehezen lehet őket megnyerni a kormányzásra. Vannak viszont mások, akik törekszenek erre, pedig nincs képességük hozzá. Ezeket nevezik a világi kormányzásban konyeles okoskodóknak. Szidják is őket nagyon és méltán fordulnak ellenük, mert mindenki panasolja, hogy már sohasem lehet megszabadulni ezektől a bolondok-

tól, akik semmire sem alkalmasak és semmi hasznot nem jelentenek. Ezért mondják róluk az emberek: bolondokkal vert meg minket az ördög? Arisztotelész pedig, aki sokszor látta, hogy milyen kevés igazán alkalmas ember van a kormányzásra, különbséget tesz az igazán bölcssek és okosak és a többiek között, akiket ő a *doxa* szóval jelöl, id est, opinione sua sapientes (azaz saját véleményük szerint bölcssek), tehát csak beképzelik maguknak, hogy ők okosak és bölcssek. Vagy ahogy németül mondják: az önhitt jól táncol! Ezek azt hiszik, hogy mivel ők ülnek a kormányzásban és játszik az előkelőt, feltétlenül okosak is. És egy ilyen bolond a tanácsban akadályozza a többieket, hogy kár nélkül jussanak előbbre, mert ő az ördög nevében erőszakkal akar okos lenni, pedig valójában bolond.

Ha tehát a világi kormányzásban méltán haragusznak azokra, akik okosak akarnak lenni, noha nem azok, mennyivel inkább felháborító emberek azok, akikre méltán haragszik Isten és ember egyaránt, akik a szent keresztyén egyházban akarnak okosak lenni, holott nem azok. Ezek ugyanis akadályozzák az igeszolgalatot, hogy az emberek ne juthassanak el Istenhez. Ilyenek a mi időnkben Münzer és a szakramentáriusok, akik akadályozzák és gátolják az evangélium terjedését, félrevezetik az embereket, mégis azt gondolják, hogy csak ők okosak és bölcssek, mivel benne ülnek az egyházi hivatalban és kormányzásban.

Így akar a pápa is nagyon okos ember lenni, sőt a legokosabb, csupán azért, mert magasan ül és azt állítja, hogy ő az egyház feje. Ezzel az ördög őt annyira felfuvalkodottá tette, hogy azt véli, amit csak kimond és elhatároz, az csupa isteni bölcsesség, s ezért azt mindenkinek el kell fogadnia és követnie, és senki sem kérdezhet tovább, hogy vajon az Isten igéje-e vagy nem. Ahogyan az ő nagy bolondkönyvében szegyenletes módon azt meri állítani: még feltételezni sem szabad, hogy egy ilyen felség (amilyen ő lenni akar) tévedhetne. Ugyanígy a császár, királyok és kardinálisok, mivel magasan ülnek, azt vélik, hogy ők nem tévedhetnek és nem hibázhatnak. Hasonló bölcsessége volt Kajafásnak is, amikor a zsidókkal tanácskozott: Ti otromba bolondok, nektek nincs eszetek, nem tudtok és nem értetek semmit! Nem jobb-e, hogy egy ember haljon meg, mint hogy az egész nép elpusztuljon? (János 11, 49 k.) Ez valóban bölcs és okos tanácsnak tűnik, hogy jobb egy embert megfojtani, mint hogy az egész ország elpusztuljon. De mi lett ennek a tanácsnak a kimenetele? Éppen ez idézte elő, hogy az egész országnak tönkrek kellett mennie és elpusztulnia. Így cselekszenek mind az ilyen önhitt bölcssek a keresztyén egyházban és a világi kormányzásban egyaránt.

Ez az éppen, amiről itt Krisztus Urunk beszél, hogy ő ellensége az önhitt bölcseknek, nem szenvedheti őket az ő keresztyén egyházában, legyenek bár pápa, császár, királyok, fejedelmek vagy doktorok, akik az ő isteni igéjét eltorzítják, és a saját bölcsességükkel akarnak a hitnek és a mi üdvösségünknek felséges, nagy kérdéseiben intézkedni. Ilyen esetet mi magunk is sokat tapasztaltunk nemrég, amikor hasonló okoskodók megpróbálták egyesülést és reformációt létrehozni, hogy a keresztyén egyházban egység legyen, és az egészet tetszetős előadásban közhírré tették, mondván: így és így kell a császárnak, a királyoknak, fejedelmeknek és uraknak cselekedniök, így lehetne az országokon és az embereken segíteni, és a

keresztyénségben sok jót elvégezni. De máris látjuk, mire megy valaki ilyen önhitt ötletekkel és bölcsességgel.

De leginkább és állandóan a pápa és a kardinálisok tanúsítanak ilyenféle bölcseséget és okosságot. Ők Istennek is tanítómesterei akarnak lenni és kormányozni az egész keresztyénséget. De Isten ezt nem tűri: Ő nem akar tanuló lenni, nekik kell tanulókká lenniök. Ő az örök bölcsesség s ezért jól tudja, mit tegyen s engedjen történni. Ők viszont azt gondolják, hogy mivel fent ülnek a kormányzásban, azért ők a legokosabbak, ők mélyebbre látnak az Írásban, mint más emberek. Ezért Isten borzalmasan eltaszítja őket, mert ő az ilyesmit nem akarja, nem tudja és nem is kénytelen elviselni. Ezt pedig úgy cselekszi meg, hogy a nagyok és bölcsék előtt rejtve marad az evangélium, és ő egészen másképp kormányozza egyházát, mint ahogyan ők gondolnák és megértenék, még ha ők úgy is vélekednek magukról, hogy ők mindent tudnak és értenek, és mivel ők ülnek a kormányzásban, Isten nem is tudja a tanácsukat és kormányzásukat nélkülözni.

S még ha úgy is hangozbók, hogy irigységből beszél Jézus, amikor azt mondja: „Köszönöm neked, mennyei Atyám”, mégsem volt az ő szívében sem irigység, sem gyűlölet. Hiszen ha ő önmagát, testét s életét odaadta értünk, hogyan lehetett volna benne irigység? De felháborodása és ellenkezése abból ered, hogy nyomorult, balga emberek az isteni Felséget akarják kioktatni. Ezt ő nem tűrheti, nem is tűri, s ezért csak hálás lehet neki minden kegyes szív, mert különben sohasem lenne vége az okoskodásnak és beképzeltségnek. Az ördög biztatja fel az embereket, hogy a Szentírás és Isten igéje által hírnévre, dicséretre és dicsőségre törekedjenek, és különben akarjanak lenni a többi embernél. Pedig így kellene szólnunk mindnyájunknak: Kedves mennyei Atyám, te beszélsz, én pedig balga gyermekként hallgatni akarok, mert ha saját értelmemmel, bölcsességemmel és okosságommal nekem kellene kormányoznom, már régen sárba ragadt volna a kardém és roncsá vált volna a hajóm! Azért, jó Istenem, te magad kormányozz és vezess, én pedig inkább kiszúrom a szememet, bezárom értelmemet, hogy csak te kormányozz egyedül a te igéddel.

Ezt azonban a világtól nem lehet várni. A rontás lelkei azért kerekednek fel, és valójában semmi másra nem is törekszenek, mint hogy a nép szemében nagy legyen a dicsőségük és azt mondják róluk: ő az igazi ember, ő ért a dolgokhoz! Ők pedig az ilyen hírnévvvel önmaguknak hízeleghessenek és így dicsekedhessenek: ezt te tetted! Ez a te műved! Kiváló ember vagy, igazi mester! Pedig az ilyen dicséret nem jár akárkinek! Az igazi prédikátoroknak egyedül csak Isten igéjét kell szorgalmasan és hűségesen tanítaniok, és csak az ő dicsőségét és dicséretét keresniök. Hasonlóképpen kell szólniok a hallgatóknak is: Én nem a lelkész úrbán hiszek, hanem ő egy másik Úrról beszél nekem, akit Krisztusnak hívnak. Őrá mutat a lelkész, akinek szavára azért figyelek, mert ő engem ehhez az igazi mesterhez és tanítóhoz, Isten Fiához vezet.

Így lenne az egyházban minden a helyén, jó lenne a vezetés és mindenütt megmaradna az egység. Különben pedig mindenütt marad a rosszkezdű háborgás, ahogy a világban is van. És ahogy egy város tanácsa az ilyen ostobát, aki gyakran félrevezeti az egész várost, nem szívesen tűri, hanem eltávolítják maguk közül,

aminek az egész ország is csak örül, így kell itt az egyházban is történnie, hogy senki másról ne szóljon a prédikáció és a tanítás, hanem egyedül Isten Fiáról. Hiszen egyedül ő az, akiről ezt olvassuk (Máté 17, 5): „Ez az én szeretett Fiam, őt hallgassátok!”, és senki más embert, legyen az császár, király, pápa vagy kardinális.

Ezért mondjuk mi: ám legyenek császár, király, pápa, kardinális, fejedelmek és főurak okosak és bölcssek, de én Krisztusban akarok hinni! Ő az én Uram, akit Isten nekem rendelt, hogy őt hallgassam, és tőle tanuljam meg, mi az igazi, isteni bölcsesség és okosság. Ekkor persze felkiált a pápa és környezete: Nem, nem! Nem ezt kell tenned, hanem engedelmeskedned kell a felsőbbeknek, és tenned, amit mi parancsolunk neked! Igen, mondom én, valóban ezt kell tennem. De előbb te légy eggyé az Úrral, aki itt azt mondja: „Mindent nekem adott át az én Atyám.” Ezért kedves pápa, császár, király, uraság és fejedelem, ne kapkodj összevissza! Szívesen hallgatlak én téged a világi kormányzás terén. De hogy te akarsz uralkodni a keresztyénségben, és hatalommal bírni annak eldöntésére, hogy mit kell nekem hinned és tennem, ezt nem fogadom el, mert te ott akarsz okos és bölcs lenni, ahol tudatlan vagy és nem nyertél kinyilatkoztatást. Hiszen itt van az Úr, akire egyedül kell hallgatnunk ezekben a dolgokban, ahogyan itt is mondja: „Senki sem ismeri az Atyát, hanem csak a Fiú, és akinek a Fiú akarja kijelenteni.” Ezek pedig az együgyűek és tudatlanok, akik nem tartják magukat bölcsnek és okosnak, hanem hallgatják az ő igéjét és befogadják azt. Ha tehát az ő igéje az, amit te nekem felmutatsz és megparancsolsz, akkor azt szívesen elfogadom, ha mindjárt egy kisgyermek hirdeti is, vagy a számár, amely Bálámmal beszélt, és nem akarok e téren különbséget tenni a személyek között, akik ezt hirdetik, akár okosak, akár tudatlanok. Hiszen így szól az isteni döntés: Nekem adatott át minden, én vagyok, akinek egyedül tiszte az, hogy tanítsam és kormányozzam minden okossal és bölccsel szemben, akiknek be kell csukniok szemüket, és be kell zárniok értelmüket.

Ugyanis a mi bölcsességünk és okosságunk az isteni dolgokban a szemünk, amelyet az ördög a Paradicsomban felnyitott, amikor Ádám és Éva az ördög nevében akartak okosak lenni. Pedig Isten maga tanította őket és adta nekik igéjét, hogy ahhoz tartsák magukat, ha igazán okosak akarnak lenni. Ekkor azonban jött az ördög, aki jobban ért a dologhoz: becsukta a szemüket, hogy ne lássák Istent, mert akkor az ördögöt sem tudják felismerni. Ez az a gyötrelem, amely még mindig ránk nehezedik, hogy az ördög nevében akarunk bölcssek és okosak lenni.

De itt ismét azt kell megtanulnunk, hogy mit jelent ez: Nekem adatott minden, azaz nekem kell kormányoznom, tanítanom, tanácsolnom, parancsolnom és tiltanom az én egyházamban. És ezzel nyilvánosan megvallja, hogy ő valóságos Isten. Mert sem angyal, sem egyetlen teremtmény nem részesült abban a dicsőségben, hogy minden neki adatott volna. Az ördög egyszer megpróbálta ugyan, hogy Isten székébe üljön és vele egyenlő legyen, de emiatt azonnal ki is taszították a mennyből. Ezért mondja Krisztus: Nekem adatott minden, azaz mindenki nekem, nekem kell hogy engedelmeskedjék! Ha igém a tied, akkor maradj meg annál, és ne figyelj senki másra, aki neked mást tanít vagy parancsol. Hiszen én akarlak téged kormányozni, védeni és megmenteni. Hadd legyenek a pápa, a császár, a hatalmasok és tudósok

okosak, de te ne kövesd őket, még ha ezerszer annyian és mindnyájan sokkal okosabbak volnának is! Ne tedd azt, amit egyetlen mennyei angyal sem tehet, hogy az uralkodás és hatalomgyakorlás dolgába beleavatkozzék, maga akarjon okos lenni, vagy Isten tisztében intézkedni és uralkodni! Lám, ezek a nyomorult, szegény emberek, pápa, császár, királyok és az egész csapatuk mégsem félnek ilyesmit tulajdonítani önmaguknak. Pedig Isten a Fiát ültette a jobbára, és neki mondta (Zsolt 2, 7): Te vagy az én Fiam, neked adtam tulajdonul az egész világot és minden népet. Őt hallgassátok, királyok és urak, ha okosak akartok lenni, és neki hódoljatok mint a ti Uratoknak, és tudjátok meg, hogy amit ő mond nektek, azt én mondom!

Ezt kell nekünk, keresztyéneknek megtanulnunk és felismernünk (még ha a világ ezt nem is akarja tenni), és azért is hálát adnunk Istennek (ahogyan itt maga Krisztus is örömmel ad hálát mennyei Atyjának), hogy ő oly gazdagon megáldott és megajándékozott minket, hiszen őt magát hallgathatjuk. Régen a világ végére is elfutottunk volna, ha tudtunk volna egy helyet, ahol Isten beszédét hallgatni lehet. Most pedig sokan észre sem veszik, hogy naponta hallgathatjuk azt a prédikációkban, sőt minden könyv azzal van tele. Hallod otthon a házadban; apák, anyák és gyermekek énekelnek és beszélgetnek róla; az ígéhirdető erről beszél a templomban: azért hát emeld fel kezeidet és örülj, mivel ilyen nagy megtiszteltetésben van részünk, hogy Istent hallgathatjuk, amint ígéje által beszél velünk!

Egyesek persze azt mondják: ó, mit számít ez, hiszen mindennap prédikálnak, sőt gyakran naponta többször is, hogy szinte belefárad az ember a hallgatásába! Mivel leszünk gazdagabbak ettől? Nos, jól van, akkor kelj útra, kedves testvér! Ha nem tetszik neked, hogy Isten naponta beszél veled otthon, a házadban, és a templomban, akkor légy csak okos, és keress magadnak valami mást! Trierben van Isten kabátja, Aachenben József nadrágja és a Boldogasszony inge, siess csak oda, dobd ki a pénzedet, vásárolj búcsút és a pápa egyéb portékáját! Ez pompás dolog, hiszen messzire kell érte futnod és sok pénzt eltékozolnod, otthagyuva házat és gazdaságot.

Nem vagyunk-e bolondok és ostobák, akiket az ördög megvakított és hatalmába kerített?! Ott ül Rómában az a csodabogár a mutatványos zsákjával, és magához csalogatja az egész világot pénzesztül, vagyonostul, holott mindenkinek a keresztiséghez, az oltáriszentséghez és a szószerhez kellene sietnie. Hiszen milyen nagy megtiszteltetés és boldogság, tudni, hogy Isten szóba áll velünk, ígéjével táplál bennünket, megajándékozik a keresztiséggel, a kulcsokkal stb.! A durva, istentelen emberek mégis ellenkeznek: mit nekünk keresztiség, oltáriszentség, Isten ígéje! József nadrágja, az a fontos!

Így van jelen az ördög a világban, hogy magas rangú emberek, császár, király, nem ügyelnek az ilyesmire és hagyják, hogy a gazfickók és hazugok, a pápa és az ő kopasz birkái ilyen durván becsapják, bolonddá teszik és bemocskolják őket. Mi azonban hallgassunk Isten ígéjére, hogy az legyen a mi tanítómesterünk és ne törődjünk József nadrágjával és a pápa bolond dolgaival.

Ez tehát ennek az evangéliumi szakasznak a fő mondanivalója, hogy ti. Krisztus és maga Isten, a mi Atyánk, ellensége az okosoknak és bölcseknek, mert ők bizony nagy bosszúságot okoznak neki. Szétszaggatják a szentségeket és az egyházat,

beülnek az ő helyére, és ők akarnak a mesterek lenni. Az ilyeneknek ellensége az összes angyal a mennyben és minden keresztyén a földön, s ezért ezt kell nekik mondanunk: ha Krisztust akarod nekem megmutatni és az ő igéjét tanítani, akkor szívesen hallgatlak, de különben nem, még ha mennyei angyal volnál is, ahogy szent Pál mondja Gal 1, 8-ban: „Ha valaki más evangéliumot hirdetne...” stb. Ha pedig emiatt a nagyurak, császár, pápa, kardinális és püspök ellenségeink lesznek is és haragusznak ránk, átok alá helyeznek, és szívesen elégetnének és megölnének bennünket, el kell szenvednünk és ezt mondanunk: még a pápa, a püspökök és fejedelmek kedvéért sem engedünk! Krisztus azt mondja: „Jöjjetek énhozzám, akik megfáradtatok!” Mintha ezt mondaná: csak tartsatok ki mellettem, maradjatok meg az én igémnél és legyen, ami lesz! Ha ezért elégetnek, lefejeznek benneteket, legyetek türelemmel! Oly édessé akarom azt tenni számotokra, hogy elviselhessétek. Ahogyan szent Ágnes szüzzről írják, hogy amikor börtönbe vetették és kivégezték, olyan volt számára az, mintha csak táncba menne. Honnan kapta ehhez az erőt? Bizony, egyedül ettől a Krisztustól, mert hittel fogadta az ő szavait, amelyeket itt mond: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, én felüdítlek titeket.” Ha betegek vagytok, kedvet adok nektek, hogy mégis nevessetek, és ne tűnjék a kínzás oly nagyoknak, az ördög oly gonosznak, s ha izzó szénen kell járnotok, úgy tűnjék, mintha rózsákon lépdelnétek. Oyan erős szívet adok nektek, hogy nevessetek, amikor a török, a pápa, a császár stb. a legborzalmasabban haragusznak és tombolnak: csak jöjjetek énhozzám! Ha baj, halál vagy kínszenvedés sújt benneteket, ha pápa, török vagy császár támad is rátok, ne rémüljete meg! Nem lesz nehéz elviselnetek, hanem könnyű és enyhe lesz, mert olyan lelket adok belétek, hogy az ilyen teher, ami a világnak elviselhetetlen volna, nektek könnyű legyen.

Ezért mondja ezután: ha érettem szenvedtek, vagyis viselitek „az én igámat és az én terhemet”, amit kegyelemből helyezek rátok, tudjátok, hogy az ilyen szenvedés tetszik Isternek és nekem! És én magam segítem azt hordoznotok úgy, hogy erőt és kitartást adok hozzá. Így mondja ezt a 31. zoltár (25. v.) és a 27. zoltár is (14. v.): „Legyetek erősek és bátor szívűek mindnyájan, akik várjátok az Urat!”, azaz akik őrte szenvedtek. Bajotok, bűnötök, halálotok és amit csak rátok rak még az ördög és a világ, mind hadd szakadjon és zúduljon rátok. Ha erősek és bátor szívűek maradtok, kitartóan várva hit által az Urat, akkor máris győztetek, megszabadultatok a haláltól, és messze fölébe kerekedtetek az ördögnek és a világnak.

Íme, ezt jelenti, elvetni a világ bölcseit, hogy megtanuljuk: nem képzelhetjük magunkat bölcseknek, hanem minden magas rangú személytől el kell fordítanunk tekintetünket, egyszerűen be kell csuknunk a szemünket, Krisztus igéjéhez tartani magunkat, hozzá mennünk, ahogyan ő a legnyájasabb szóval hívogat bennünket, és azt mondani neki: Egyedül te vagy az én kedves Uram és Mesterem, én pedig tanítványod vagyok.

Ezt és még sokkal többet is lehetne erről az evangéliumi szakaszcól mondani. De én túlságosan gyenge vagyok. Elégdjünk meg most ennyivel.

Luthertől idézetek

Eislebenben Luther így szólt Jónás doktorhoz, amikor a borbély levágta a haját és a szakállát: az eredendő bűn az emberben olyan, mint a férfi szakáll, amelyet ma levágnak simára, reggelre mégis kinő. S ez így van, amíg meg nem hal az ember. Az eredendő bűn is megmarad és működik bennünk, amíg csak élünk. De ellent kell neki állnunk, s ha nőni kezd, tüstént levágnunk!

*

Luther betegen feküdt. Orvosa a pulzusát nézte és úgy találta, hogy az megváltozott. Luther így szólt: Isten akarata vesz körül, akár fent vagyok, akár fekszem. Őrá bízom magam. Ő biztosan javamra cselekszik. Azt tudom, hogy meg fogok halni. De Ő az élet és a feltámadás, és aki él és hisz őbenne, nem hal meg. És ha meg is hal, mégis élni fog (János 11, 25–26). Ezért rábízom sorsomat az ő akaratára, és hagyom, hogy ő cselekedjék.

*

Amikor a keresztyén ember meghal, sok szem tekint reá. Mindenekelőtt Isten és Krisztus, akinek igéjét hitte és szentségével élt. Azután a kedves angyalok, a szentek és minden keresztyén. Nem kétséges, hogy mindnyájan hozzá sietnek, segítenek neki legyőzni bűnt, halált, poklot, és vele hordoznak mindent. Ekkor mutatkozik meg a szeretet és a szentek közösségének ereje komolyan és hatalmasan. Kezükben tartják, és ha a lélek elhagyta a testet, ott vannak és felfogják azt. Nem pusztulhatsz el, ne félj!

*

Micsoda szép nyár lesz az! Nyár, amely soha nem múlik el. Nemcsak valamennyi szent, hanem a kedves angyalok is előre örülnek ennek, és minden más teremtmény is erre vár s vágyódik feszülten. Mert lesz egyszer egy örök nyár, és akkor minden újjá lesz... Azért tanuljunk meg a halálról és a sírról másképpen beszélni! Ne azt mondjuk többé: „meghalt”! Hanem ezt: „gabonaként elvetetett az eljövendő nyárra”!

Haluszka M. Rózsa

Wittenbergben

(1967 nyarán)

A költő, Haluszka M. Rózsa, megvalott hitéért üldözött középiskolai tanárnő volt. Hányatott, szenvedő élete végül nyugalmat talált, amikor Torda Gyula domonyi lelkész felesége lett. Sajnos, ezt a szelíd, okos, szeretetteljes közösséget nem sokáig élvezhette. Néhány boldog év után hirtelen meghalt. Itt közölt verséről egy levélben ezt írja 1968. október 10-én: „A két reformációi költeményt az Ev. Élet is közölni fogja. Tavalyi wittenbergi utam élményeiből születtek ezek a versek. Koren azonban nem akarja közölni ezt a versszakot: ‚És kapaszkodó, görcsös szorítással megragadom a Megváltó kezét.‘ Szerinte enélkül nagyobb a vers művészi átütő ereje és ‚drámaisága‘. Nekem azonban éppen ez a versszak a legkedvesebb, mert az Evangélium levegőjét ez árasztja a legjobban...“. A költő a reformáció kezdetének, 1517. október 31-nek 450 éves évfordulójára írta a kettős verset. Mi Luther halálának 450. évfordulójára emlékezünk vele, és a költőre is, akit nem szabad egyházunknak elfelejtenie!

*Váratlanul jött... alig hihetem...
Először járok itt, e szent helyen.*

*Lábam Wittenberg utcáin tapos,
boldog vagyok... és mégis bánatos.*

*Mert... nüg a szívem örömtől repes,
a lelkem fájón... valakit keres.*

*Amerre nézek, lábam merre lép...
vádol, vádol a négyszázötven év.*

*Hová lett az a hősi szent erő?
Sebesen sodró, égre törtető...*

*Tévelygést irtott, oszlatta a bűnt...
Ó Szentegyházam! Fényed hova tűnt?*

*Meg nem alkuvó, bátor életek,
így elhalványult szép emléketek?*

*Hallom nagy idők bús ítéletét,
vádol, vádol a négyszázötven év...*

És kapaszkodó, görcsös szorítással
megragadom a Megváltó kezét!

2.

Eddig csak vágyban, képzeletben láttam,
s elém tárul most, mint nem várt ajándék
létgazdagító megvalósulásban.

Ódon szépségű utcáin bolyongok...
s nagy idők fénye hull rám messze múltból,
ó, régen voltam ilyen gazdag, boldog.

Komor vártemplom ünnepélyes csendje
hirdeti most is, úgy mint akkor régen:
„Isten beszédje nincs bilincsbe verve!”

Hogy szembszállt viharral, száz veszélyel,
s küzdött hódító, fényes győzelemmel
az ércebeöntött kilencvenöt tétel!

*

Luther s Melanchthon kőbe vésett sírja...
Nincs rajta dísz, nincs rajta pompa semmi,
de már a két név ott ragyog a mennyben
az üdvtörténet lapjain felíróva.

*

Fényes kor... inniár négyszázötven éve...
Bűnön, homályon, sötétségen áttört,
s felragyogott az Isten szent Igéje!

Oh, szent Ige! Boldog, ki Néked enged,
erőd, hatalmad semmiből világot
s a leggyengébből bajnokot teremthet!

Hatalom vagy a földön és az égen...
Hozzád mérve megcségyenülve látom
semmitmondó, erőtlen törpeségen.

Magamiban semmi... kicsi, gyenge, gyáva...
ó, de ragadj meg, és gyulladj ki bennem
régmúlt idők szent wittenbergi lángja!

Közli: Dóka Zoltán

A TESTVÉRI SZÓ-ra emlékezünk

1986–1996

A Keresztyén Igazság 1989. decemberi számában megjelent anyagot – a 10 éves évfordulón – változatlan szöveggel és változatlan aktualitással közöljük:

TESTVÉRI SZÓ

a Magyarországi Evangélikus Egyház minden tagjához*

Hálát adunk Istennek, hogy ma is munkálkodik közöttünk. Mégis szólásra késztet bennünket egyházunkért hordozott felelősségünk, mert annak életében válságjeleket látunk. 1985 novemberében testvéri beszélgetést kezdünk, hogy felmérjük a válság okait, és keressük a kibontakozást. Egyházunk felelős vezetői ugyanis az eddigi bírálatokra nem reagáltak megfelelően. Beszélgetéseink eredményeit – most és a jövőben is – azzal a szándékkal bocsátjuk közre, hogy másokban is ébresszük a felelősséget, és mindannyian együtt keressük egyházi életünk megújulásának útját.

1. Valljuk, hogy

- az egyház legfőbb kincse Jézus Krisztus evangéliuma, s ha ezt tisztán hirdetik, ma is Isten ereje (Róm. 1, 16). Hatékonyan munkálja és teremti az ember megbékélését Istennel, és ennek gyümölcseként az új életet az emberi lét e világi összefüggéseiben;
- az egyház létének forrása is, célja is egyedül az evangélium. Egyrészt azért van egyház mert a Szentlélek az evangélium által hitet ébreszt az emberek szívében, és őket e hit által gyülekeztette, Krisztus testvé, testvéri közösséggé köti egybe és formálja. Másrészt azért van egyház, hogy a Szentlélek eszközeként minden embernek szolgáljon az evangéliummal;
- az egyháznak belső élete kialakításában és a világban való szolgálatában is egyedül az evangélium adhat helyes mértéket és irányt. Az egyház létének minden más indoklása elhomályosítja Isten eredetét és tulajdonképpeni küldetését.

Elhibázottnak látjuk, hogy a diakóniai teológia az egyház küldetésében a diakóniát egyenrangúnak tartja az evangélium hirdetésével, és így alapvetően teszi lehetővé a diakónia eloldását annak forrásától, az evangéliumtól. A diakónia ilyen értelmezése egyúttal torzítja és el is erőltetni az evangéliumot. Mindezekon túl a diakóniai teológia abszolúttá tétele és kényszere korlátozza,

---

* Megjelent a Ker. Igazság új folyamának 4. számában, 21–23. oldalon, 1989 decemberében.

sőt megszünteti az egyház életének belső szabadságát. A teológiai pluralizmus letörése szellemi kiskorúságra vezet, lehetetlenné teszi a nyílt teológiai eszmecserét és megmérgezi a testvéri szeretet légkörét.

Az evangéliumból fakadó diakónia viszont nélkülözhetetlen jellemzője az egyház életének a testi-lelki elesettséget gyógyító szeretetmunka értelmében, és abban az értelemben is, hogy az egyházban senki sem uralkodik másokon, hanem mindenki önfeláldozó szeretettel a többiek javára él és szolgál.

2. Valljuk, hogy az egyház alapvetően a gyülekezetekben él. Ennek megfelelően

- minden közegyházi tevékenységet a gyülekezeti munka felől kell értelmezni és kialakítani;
- törekedni kell arra, hogy a gyülekezetek az igével és a szentségekkel élő, eleven testvéri közösségek legyenek;
- keresni kell a bomló népegyházi keretektől új életformák felé vezető utakat;
- újra át kell gondolni egyházunk szervezeti felépítését. Szükségesnek tartjuk a jogi szervezet egyszerűsítését és decentralizálását, valamint azt, hogy az előljárók megválasztása minden fokon egyháztól idegen szempontok befolyása nélkül, meghatározott időre és visszahívhatóan történjék.

3. Egyházunk jelene és jövője szempontjából rendkívül fontosnak tartjuk

- a szekularizáció elvi és gyakorlati vizsgálatát. Ezzel a világjelenséggel, amely hazánkban sajátosan fonódik össze az ideológiai ateizmussal, szembe kell néznünk, hogy az eddig elmulasztott segítséget megadhassuk egyházunk népének. Egyházunknak ragaszkodnia kell ahhoz, hogy a keresztyének részt vehessenek a világ megismerésének egyetemes emberi törekvésében;
- annak vizsgálatát, hogy a keresztyének hogyan küzdhetnek hitelesen a háború és az erőszak ellen;
- lelkészképzésünk lelki és tudományos színvonalának emelését, a teológiát végzett nők és a levelező tanfolyamot végzettek szolgálatának rendezését;
- a misszió az evangelizáció és az ökumené mai feladatainak vizsgálatát és helyes megoldását;
- a nemlelkészek felelős szolgálatának kiszélesítését a gyülekezetek és a közegyház életében;
- a testvéri kapcsolatok minden irányú megújulását egyházunkban. Olyan légkört kell kialakítanunk, amelyben az őszinte testvéri bírálat természetes jelenség. Törekednünk kell, hogy növekedjék közöttünk a kölcsönös tisztelet és testvéri szeretet a lélek szabadságában. Egymás pásztorainvá kell lennünk, hogy senki ne maradjon magára;
- egyházunk jogának újbóli realizálását, hogy más felekezetekhez hasonlóan legyen saját középiskolája.

4. Valljuk, hogy az egyház Istentől nyert felelősséget hordoz az egész teremtetett világért és benne azért a népért, amelynek politikai keretei között él. Politikai felelősségét az egyház Isten igéjének hirdetésével, intézményeinek tevékenységével, valamint az egyes keresztyének társadalmi, közéleti szolgálatán keresztül gyakorolja. Az egyház identitását sértőnek tartunk minden olyan törekvést bárhol a világon, amely az egyházat és annak hivatalos képviselőit az aktív politikai életbe, a hatalom gyakorlásába közvetlenül akarja belekényszeríteni, a politikai döntésekre, állásfoglalásokra készíti. A politikai életben való részvétel minden keresztyénnek – beleértve az egyház tisztségviselőit – mint állampolgárnak egyéni szabadsága és felelőssége.

5. Javasoljuk, hogy mielőbb legyenek olyan országos megbeszélések, amelyeken – önkéntes jelentkezés alapján – egyházunk bármely tagja részt vehet, s amelyeken egyházunk említett és más kérdéseivel testvéri légkörben, szabadon, felelős módon foglalkozhatunk.

Egyházunk életének nyomorúságai, a magunk vétkei és mulasztásai ellenére reménységünk Jézus, akié minden hatalom mennyen és földön, aki a küldetést adja, s aki övével van minden napon a világ végeztéig.

Saját kezű aláírások

Budapest, 1986 márciusában

Dóka Zoltán

Walter Mostert emlékezete

Egy éve, 1995. március 4-én hajnalban egy zürichi kórházban halt meg a Zürichi Egyetem Teológiai Fakultásának dogmatikusa, az egyetem Herméneutikai Intézetének egyik vezetője, korunk legkiválóbb Luther-kutatóinak egyike, Gerhard Ebeling tanítványa, Walter Mostert. Mind a teológiai tudomány, mind családja, barátai, kollégái és tanítványai számára hirtelen és nagyon korán ment el, 59 évesen.

Neve és tudománya hazai evangélikus egyházunkban sem ismeretlen. A Diakonia c. folyóirat olvasói az 1983. évi 2. számban közölt „Luther Márton, a humanista” c. írásából ismerhették meg tudományát. A Keresztyén Igazság pedig az 1991-es őszi számában közölt tőle egy hosszabb tanulmányt „Luther Róma-ellenes polémiajának teológiai jelentősége” címmel. Mindkét dolgozatnak jó visszhangja volt itthon. Ő maga pedig örült és hálás volt, hogy magyarul is megszólalhatott. Halála évfordulója alkalmából hadd szólaljon meg most újra egy másik évfordulóval kapcsolatban.

*

Éppen 10 éve, 1986 tavaszán jelent meg egyházi reformmozgalmunk nyilatkozata, a „Testvéri Szó”. Valaki – megállapodásunk ellenére – külföldre juttatta, ahol több nyelvre lefordították és gyorsan közismert lett. Ekkor véleményt kértem róla Mostert professzortól. Részletes válaszát a napokban ismét elővettem. Ma is friss élményt jelent az olvasása. És biztatást is, hogy akkori teológiai irányvételünk, amelyet az egyházvezetés azonnal megtámadott, és amelyet sajnos több társunk is cserbenhagyott, jó volt és ma is útmutatást jelenthet számunkra.

*

Részlet Mostert professzor 1986. július 9-i leveléből:

„...Ön arra kér engem, hogy mondjak véleményt a Testvéri Szóról, amit a Magyarországi Lutheránus Egyház minden tagjához intéztek. Csak azt mondhatom: egészen és részleteiben is helyeslem, és nagyon örülnék, ha a mi itteni egyházaink ilyen világos, okos teológiai nyilatkozatra képesek volnának. Így nekünk csak javunkra válhat, hogy a szöveg, ha az Önök szándéka ellenére is, ismertté vált nálunk.

Nekem az tűnik most fontosnak, hogy Önök – egészen az Ágostai Hitvallás

---

értelmében – megvallják: egyedül az evangélium hozza létre az egyházat, és az evangélium hirdetése az egyház létének egyetlen célja. Világos, és ez Önöknél – bár más feltételek között – alapjában véve ugyanúgy van, mint itt, hogy a modern szekularizált társadalom és az ember, aki azt hordozza, aligha talál bármit is idegenebbnek, mint ezt. Az egyház ui. az evangélium értelmében feltételezi, hogy éppen a leghűségesebb tagjai bűnösnek tudják magukat; míg a modern ember mindig csak azt tartja bűnösnek, aki ideológiájának ellene van. Végül is ebből adódik az evangélium valamennyi konfliktusa az újkor ideológiáival. De éppen ezért az egyház elvileg nem engedheti meg, hogy egy ideológia vagy egy politikai hatalom bárhol és bármikor a maga szolgálatába állítsa. Olyan teológia, amely ezt előmozdítja, nem élvezhet legitimitációt az egyházban. Hogy másfelől éppen a keresztyéneknek lelkiismeretesen át kell gondolniuk társadalmi és politikai feladatukat, azt Önök a Testvéri Szóban világosan hangsúlyozzák. De a hitben csak a szabadság lehetséges –, amiként Luther Márton azt, mint az evangélium lényegét és csillagát mindig újra kiemelte. Az a teológiai koncepció, amely a hittől elveszi a szabadságot, magának a hitnek a logikájával ellenkezik.

Én magam kissé tartózkodóbb lennék a ‚pluralizmus‘ szó pozitív használatával kapcsolatban. Természetesen az az összefüggés, amelyben ezt Önök használják, teljesen igazolja a követelést, hogy az evangélium egyházában *egyetlen teológiának* sem szabad lennie, amely mint olyan abszolút érvényt igényelhetne magának. Másfelől – és ezt itteni keserű tapasztalatból mondom – a ‚pluralizmus‘ maga oda vezethet, hogy már senki sem tudja, lényegét tekintve mi a hit és mi az evangélium. Természetesen a hit identitását a sokféle vélekedéssel szemben nem lehet egyetlen teológia abszolutizálásával garantálni, hanem csak magával az evangéliummal, amelynek minden ideológikus teológiai törekvéssel szemben ismét érvényre kell jutnia. Ezt világosan dolgozza ki az Önök irata.

A gyakorlati követelményeket, amelyeket Önök felállítanak, hogy testvéri atmoszférát teremtsenek egyházukban és rámutassanak az egyház valódi feladataira, itt nálunk is pontosan ugyanúgy magáévá tehetné az egyház. Ezért örülök, hogy a Testvéri Szó nálunk is közismertté vált.”

AZ ORDASS-REHABILITÁCIÓ

Folyóiratunk 28. számában, a DOKUMENTUM rovatban, a 24. oldalon az alábbi szerkesztőségi megjegyzés olvasható: „Az Ordass Lajos püspök rehabilitációjával kapcsolatos Dokumentumok közlését lezárjuk. A Keresztyén Igazság következő számában közöljük lehetőség szerint azokat az észrevételeket, megjegyzéseket, amelyek szerkesztőségünkhöz 1996. január 20-ig (lapzártáig) beérkeznek.”

A beérkezett írásos észrevételek és előszóban közölt megnyilatkozások szükségessé teszik a Keresztyén Igazság 28. számában közzétett Ordass-család kereseteinek és a kerületi ügyész összefoglaló indítványának újfenti elolvasását, hogy a valóságos kép megrajzolódjék.

Most közöljük a Szerkesztőséghez írásban beérkezett észrevételeket és a fejezetet zárjuk a Szerkesztőség hozzászólásával.

Ráskai Ferenc:

Cui prodest?

(Megjegyzéseim Ordass Lajos rehabilitációs „perével” kapcsolatban.)

A cím árnyalt fordítása így is hangozhatnék: „Kinek jó ez?”

Amikor 1995. 12. 03-án a reggeli istentisztelet után Ittész Gábor kihirdette a Déli Egyházkerületi Bíróság ítéletét Ordass Lajos rehabilitációjával kapcsolatosan, spontán robbant ki belőlem a megjegyzés, amelynek a jelenlévő gyülekezet előtt hangot is adtam: „Elég szégyen és gyalázat, hogy erre *csak most* kerülhetett sor!”

Felháborodásom csak nőtt, amikor – kezembe véve a Keresztyén Igazság legújabb számát – ismert lett előttem az egész „ügy”. Jelzőjét készakarva hagytam el. Úgy fest előttem mindez, mint amikor az olasz maffia elhatározza, hogy valakit ki kell nyírni, de legalábbis „eltávolítani” és utasítja végrehajtó csapatát, hogy az ítéletet hajtsa végre, de úgy, mintha az „igazságnak” szereznének érvényt. Aztán fordul a kocka: a maffiózók eltűnnek, de ott marad a néhai végrehajtó szervezet, amely most sűrűn hangoztatja: ő csak „eszköz” volt – mea culpa, sajnáljuk –, de felelősséget nem vállalhatunk, mert nem „mi” tettük; majd

az új államrend határoz és ennek függvényében mi is határozhatunk. Akarjuk a rehabilitációt, de úgy, hogy az a mi fejünknek „ne fájjon”. Közben *évek telnek el* ebben a huzavonában, kötélhúzásban. Tudom, erős volt a hasonlat, de nem tehetek róla, ez jutott eszembe.

Lényeg az, hogy – ha jól követtem a közölt dátumokat – 1990. május 17-e óta több, mint öt esztendő telt el, mire a jogilag megalapozott végleges bírói döntés *valahogy* megszületett.

Ez a tény több kérdést támasztott bennem.

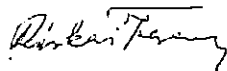
1. Miért kellett erre öt – sőt 1988-tól számítva hét – (!) esztendőt várni, amikor az Ordass Lajost elmarasztaló *politikai nyomás* régen megszűnt és miért jelentette ki olyan gyorsan az Országos Presbitérium 1990. június 12-én, hogy: „D. Ordass Lajos rehabilitálása ezennel lezárult”, amikor az a közölt adatok szerint a teljes jogi rendezettség hiányában még nem zárult le?

2. Miért nem mozdult az illetékes egyházi szervezet és *miért nem ő* kezdeményezett bírói eljárást mindjárt az elején, amikor az már hatalmában volt, de úgy érzem *kötelessége* is lett volna?

3. Miért kellett megvárni, hogy ezt a jogos lépést az elhunyt püspök *özvegye* kezdeményezze az illetékes egyházi hatóság nem nagy dicséretére?

Ne értsük félre: nem az én dolgom felelősöket keresni, sem bírálni, legkevésbé nem személy szerint bárkit is elmarasztalni. Csak végtelenül szomorú vagyok, de csendben mégis megkérdezem magamtól – s gondolom, óhatatlanul mások is megteszik ugyanezt – ugyan mi lehetett *az igazi oka* ennek a *következéskor halogató* taktikának? Talán más, még fel nem derített, itt-ott megbúvó, de napvilágnál *kínos konzekvenciákat* követelő törvénytelenység? Nos, nem tudom, de ha így lenne: *cui prodest?*

Győr, 1995. 12. 11.

Ráskai Ferenc
gyülekezeti munkatárs

Néhány megjegyzés D. Ordass Lajos püspök egyházi rehabilitációjához

Amikor Kulcsár Kálmán igazságügy-miniszter 1990. április 23-án kelt határozatában megállapította, hogy Ordass Lajos elmozdítása „az akkori kormányzati szervek politikai megfontolásokon alapuló nyomására” született és egy korábbi levelében pedig arra utalt, hogy az 1957. évi 22. tvr. jogszerűségének a felülvizsgálata a magyarországi evangélikus egyház joghatósága alá tartozik, azt lehetett várni, sőt elvárni, hogy most már soron kívül megtörténik az egyházi rehabilitáció.

De nem így történt.

Azért mégis történt valami. Harmati püspök 1988-ban a Deák téren tartott igehirdetésében kijelentette, hogy az Ordass-ügy nem tabu többé, a Déli Egyházkerület presbitériuma pedig 1990. május 17-én bűnvalló nyilatkozatot tett és határozatban állapította meg, hogy D. Ordass Lajos haláláig az egyházkerület törvényes püspöke volt. Ezt a határozatot az országos presbitérium 1990. június 12-én tudomásul vette, de más intézkedést nem tett. Így ez a határozat legfeljebb munkajogi állásfoglalásnak tekinthető.

Az országos egyház elnöksége részéről 1991. december 20-án Ordass Lajos-nál történt látogatás során sor került anyagi jóvátételre.

Ezt követően az a paradox helyzet állt elő, hogy a közkezen forgó rehabilitálandók listájáról –, melyen Ordass neve is szerepelt – az a hivatalos vélemény hangzott el, hogy az indiszkréción folytán került ki és nem tekinthető véglegesnek –, de ismét nem történt semmi, úgyszintén az özvegynek 1994-ben a két püspökhöz írt sürgetésére sem.

A kerületi ügyészi előterjesztés igen alapos érvelés után arra a következtetésre jutott, hogy mindaz, ami eddig ebben az ügyben történt, jogi értelemben véve nem tekinthető teljes értékű rehabilitációnak, hanem csak erre irányuló szándéknak.

Az ötéves késlekedéssel az egyház vezetősége rosszul vizsgázott.

A késlekedés okára az egyik püspök és egyházkerületi felügyelő azt a magyarázatot adta, hogy csak 1994-ben fogadta el a zsinat az erre vonatkozó törvényt. Úgy gondolom, hogy az alábbiak miatt ez az indok aligha menti a késlekedőket.

Az Egyházegyetem Tanácsa által 1956. október 8. napján hozott 907/5/1956. M. sz. elvi határozat –, melynek alapján D. Ordass Lajost 1956-

ban rehabilitálták –, lehetővé tette rehabilitációs eljárás lefolytatását annak érdekében, „akit törvénysértés vagy jogsérelem folytán erkölcsi vagy anyagi károsodás ért”. Ennek a jogszabálynak alapján rehabilitálták 1992-ben dr. Schulek Tibort és másokat is. Ha ezt a jogszabályt valamilyen oknál fogva nem lehetett volna alkalmazni, már az 1991-ben megnyílt zsinaton új jogszabályt lehetett volna alkotni. De hogy egyházi részről nem voltak tisztában a jogi rehabilitáció fogalmával, vagy ha tisztában is voltak, de ezt valójában nem is kívánták, az bizonyítja leginkább, hogy nem egyházi részről kezdeményezték ezt. Visszatetszést váltott ki, hogy a semmisség megállapítása iránti keresetet végül is D. Ordass Lajosnénak kellett kezdeményeznie. Úgy gondolom, hogy az a szerv, amely egy ilyen durva jogsértést elkövet, erkölcsileg tartozik azzal, hogy rehabilitációt kezdeményezzen és nem szégyeníti meg a jogsérelmet szenvedett személy hozzátartozóját, hogy ő harcolja ki a rehabilitálást. Erre – a hivatalbóliség elvének elvetése ellenére – a kerületi presbitérium kezdeményező lépéseket tehetett volna.

A Déli Evangélikus Egyházkerületi Bíróság előtt 1995. október 3-án lezajlott eljárás figyelmet érdemel. A tárgyalás zökkenőmentes lebonyolítását a kerületi ügyész alapos előkészítése biztosította. Az előterjesztés minden lényeges körülményre kitért, így a történeti háttérrel gondosan feltárta, a jogsérelmet elkövető kilenc személyt név szerint feltüntette és megjelölte azt is, hogy miként orvosolható legalább részben a jogsérelem.

A tárgyalás során felmerült a jogutódlás kérdése is, talán nem is egészen véletlenül, hogy ti. az 1952-ben megszűnt bányai egyházkerületnek a déli egyházkerület tekinthető-e jogutódjának? Ha ugyanis ez nem lenne megállapítható, akkor a felperesi kereset sem lenne megalapozott. A kerületi ügyész és a felperesi jogi képviselő által egyezően előtárt bizonyítékokból megállapítható volt, hogy jelen esetben a jogutódlás nem jöhetett szóba, mivel az 1952. évi zsinat a bányai egyházkerülethez két egyházmegyét csatolt, tehát területét megváltoztatta és ezután nevezte el déli egyházkerületnek s eközben a bányai egyházkerület teljes apparátusa – új választás nélkül – átkerült a déli egyházkerületbe. Így végeredményben csak terület- és névváltozás történt.

Helyesen állapította meg a kerületi ügyész előterjesztésében és a bíróság ítéletében, hogy Dezséry László lemondása 1956 októberében püspöki tisztégeről jogilag érvényesnek tekinthető, úgyszintén azt is, hogy D. Ordass Lajos eltávolításának jogilag megalapozott indoka nem volt, hanem az államhatalom durva, törvénytelen beavatkozására került sor. A püspök ellen sem fegyelmi eljárás, sem nyugdíjazási határozat nem volt, így az ő félreállításánál még a formaságokra sem voltak figyelemmel.

A déli egyházkerület bírósága által hozott, időközben jogerőre emelkedett

ítélet a Déli Evangélikus Egyházkerület presbitériumának 1958. június 24-i azt a határozatát, mellyel püspöki működését megszüntette és a szeptember 1-ji határozatát, mellyel a déli kerületi püspöki tisztséget megürültnek nyilvánította és új választásokat rendelt el, alaptalannak, törvénysértőnek és ezért semmieseknek jelentette ki.

Mivel az egyháznak, mint elsőrendűen erkölcsi testületnek nyilvánvaló kötelessége lett volna – a déli egyházkerület képviselőjének indítványa ellenére – a személyes felelősség tisztázása, ennek elmaradását hiányoljuk az ítéletből. Bár a bíróság feladata elsősorban az érintett egyházi határozatok törvényességének vagy törvénytelenységének a vizsgálata, mégis a felelősség kérdésének tisztázása – noha ennek tisztázása a hiányos jegyzőkönyvek miatt nem könnyű – hozzátartozik a tényállás felderítéséhez. Egyébként még az 1958-ban hatályos Egyházi Törvények 17. §-a értelmében „minden egyházi tisztviselő, megbízott, kiküldött, vagy egyházi szolgálatban álló egyén, ezen minőségében elkövetett cselekvésének vagy mulasztásának következményeiért felelős”, ami azt is jelenti, hogy a törvénytelen intézkedések meghozatalában vagy végrehajtásában való közreműködést – fegyelmi felelősség terhe mellett – megtagadni köteles.

Joggal hangsúlyozza a kerületi ügyész előterjesztésében, hogy az érintett személyek felelőssége megáll, „mert cselekedetük nem tekinthető csupán tévedésnek vagy hibának, hanem erkölcsi vétségnek, bűnnek, mert tudatosan tették”. Az ítéletből – bár csak közvetve – az is nyilvánvaló, hogy Káldy Zoltán püspöksége törvénytelennek tekintendő. Felelősségét nemcsak az állapítja meg, hogy törvénytelen határozatok meghozatalánál közreműködött, hanem hogy vezető szerepet vállalt ilyen körülmények között.

Befejezésül hadd idézzem Kosáry Domokosnak azokat a szavait, melyeket a rehabilitációs tárgyaláson elmondtam s amelyek – mutatis mutandis – az egyházra is érvényesek: „a múltat vállalni emberséggel, felnőtt nemzetként, szorongató öncsonkítások nélkül, egészben, úgy, ahogy végbement, nem a gyengeség, hanem az erő jele és egyben forrása is”. A bűnök elévülnek, de a történelmi igazság nem. Addig kell a múltat feltárni, amíg a koronatanúk élnek, azért, hogy a jövő nemzedék tanulhasson belőle.

Budapest, 1995. december 15.

Dr. Boleratzky Loránd

Szerkesztőség

Ordass Lajos rehabilitálásáról

dokumentumokat közzeltünk előző számunkban. Ezekkel és az egész ügygel kapcsolatban az alábbi észrevételeket tesszük:

Hálát adunk a történelmet formáló Istennek, aki „hatalmasokat döntött le trónjukról, és megaláztatottakat emelt fel” (Lk 1, 52), hogy Ordass Lajos püspöknek egész egyházunkért vállalt áldozatos életszolgálatáról, annak igazáról és jelentőségéről immár hat éve szabadon, büntetés nélkül lehet szólni és írni. A fenti íge fényében ez azt jelenti, hogy Isten maga „rehabilitálja” azokat, akiket a földi hatalmasságok megaláztak. Ehhez képest az emberi rehabilitáció mindig esetleges, töredékes, sőt néha hamis indíttatású.

Ennek ellenére örülünk annak, hogy Ordass Lajos rehabilitációjának ügye az egyházi bíróság szintjén is előkerült végre egyházunkban. Érdeklődéssel olvastuk dr. Boros Péter világos és bátor ügyészi előterjesztését, valamint a „Hang” c. ifjúsági lapban a bírósági ítélet megjelenése utáni visszatekintő értékelését. De éppen ezeket olvasva, kérdések és meggondolások is támadtak bennünk, amelyeket Ordass Lajos szellemi, lelki és erkölcsi örökségének elkötelezettjeként ki kell mondanunk.

1. Az ügyészi előterjesztésben ezt olvassuk: „Álláspontom szerint a jelen eljárás csak akkor tekinthető rehabilitációnak, akkor tekinthető erkölcsi értelemben elégtételnek – márpedig az egész zsinati törvénynek, a semmisségi eljárásoknak az elégtétel a végső célja! – ha a törvénysértésekért felelős személyeket, a joghátrány (az erkölcsi és anyagi kár) okozóit megnevезzük:...” Ezután következik kilenc egyházi személy neve. Erről a feltételről a vissza tekintő interjúban az ügyész ezt mondja: „Erre a bíróság nem volt hajlandó, de az indítványom után kötelező ellenvéleményét sem fejtette ki.”

Kérdésünk: Ezek után tekinthető-e a jelen eljárás az ügyészi mérce szerint rehabilitációnak?

2. Az ügyészi szöveg ismételt állítása szerint „nem lehet megérteni”, miért halogatta az egyházvezetés mostanáig Ordass Lajos rehabilitációjának egyházi bírósági megtárgyalását. Véleményünk szerint maga az ügyészi szöveg több olyan megállapítást tartalmaz, amelyek nagyon is érthetővé teszik az egyházvezetés magatartását.

Ilyen az a felsorolás, amelyben az ügyész „az egyházvezetés ambivalens álláspontját” idézetekkel jellemzi és kritizálja. Ez az ellentmondásos bizonytalanság és kapkodás – úgy tűnik – félelmet takar: valaminek nem szabad kide-

rülnie, elhangoznia! Ezt a benyomást erősíti az ügyész bíráló mondata, amit dr. Nagy Gyula közgyűlési beszédéhez fűz: „Az idézet jól tükrözi az egyház felelősségének tagadását...” Tehát az egyházvezetés valójában nem akarta Ordass Lajos rehabilitációját egyházi ügyként kezelni, hanem minden jogi felelősséget az államra akart hárítani. Az 1990-es állami rehabilitációval és az ezt követő (!) ún. bűnbánó nyilatkozatokkal elintéztettek is vette volna az ügyet, ha az Ordass család, világos látású külföldi testvérek és maga az Ordass Lajos Baráti Kör ismételten nem sürgette volna az egyház részéről is elvégzendő jogi rendezést.

De mi volt a félelem oka? Minek a kimondását akarta elkerülni az egyházvezetés a rehabilitáció mellőzésével és miért? Aki ismeri egyházunk közelmúltját, a „változás nélküli fordulat” előtti és utáni idő törésmentes egybefonódását, annak azonnal világos választ ad egy megfigyelés:

A bírósági *határozat szövegében* hiába keresünk egy fontos nevet, amelynek kimondását („*ki kell mondani!*”) az ügyészi előterjesztés kétszer is feltételül szabja a rehabilitáció érvényességét illetően. Ez a név: Káldy Zoltán neve. Káldy Zoltán 1958-ban mint kerületi presbíter maga is részt vett azokban a döntésekben, amelyek Ordass Lajost elmozdították, püspöki székét üresnek nyilvánították, majd pedig az állam egyetlen jelöltjeként beült Ordass Lajos helyére. Az ügyész szerint tehát mint kerületi presbítert és mint törvénytelen püspököt is meg kellett volna nevezni őt a bírósági ítéletben. Ez nem történt meg.

Kérdéseink:

– Az ügyészi feltételek elmaradása nem kötelezte volna-e az ügyészt a fellebbezésre?

– Miért tartja az ügyész a jelenlegi Országos Bíróságot méltatlannak arra, hogy Ordass Lajos ügyében döntsön? Ez súlyos vád – indoklás nélkül! Mitől méltóbb erre az ügyészi feltételeket nem teljesítő Kerületi Bíróság?

– Nem jelent-e a fellebbezéstől való ügyészi visszalépés egyúttal visszalépést az eredeti ügyészi állásponttól is? Ki vagy mi készítette erre az ügyészt?

3. Az ügyész a „Hang”-nak adott interjúban kétszer is hangsúlyozza, hogy Ordass Lajos rehabilitációjának „semmilyen gyakorlati következménye nincs.”

Kérdésünk:

– Nem is kellene hogy legyen? Milyen erkölcsi alapon lehet tudomásul venni azt, hogy „a világ az erőt respektálja”? Egy jogásznak nem az lenne a hivatásából fakadó kötelessége, hogy feltárja az igazságot akár az ENSZ-szel vagy a Lutheránus Világszövetséggel szemben is?! Valóban fontos a „cselekmény” és a cselekvő közötti különbségtétel. De mindkét irányban! Egy betörő tehet jót valakivel, de ez nem menti fel a betörés vádjá alól. Az Ágostai Hitvallás 8. cikke szerint az ige és a szentségek hatékonysága, érvényessége nem függ a kiszolgáltató személyétől. De nem is legalizálják a méltatlan személyt!

Ezzel szoros kapcsolatban még egy jelentős hiányosságra kell felhívniunk végül a figyelmet. Az egész ügyben nem Ordass Lajos, Dezséry László és Káldy Zoltán magánszemélyekről van szó, akik között életük során konfliktus támadt, hanem a Magyarországi Evangélikus Egyház ügyéről. Ordass Lajos nem („magánzóként”) viselte el a törvénytelen ségéseket és a megaláztatást, hanem ennek az egyháznak a vezető püspökeként, aki egyben a Világszövetség alelnöke is volt! Éppen ezért a Lutheránus Világszövetség nemcsak Ordass Lajos ellen vétkezett, hanem egész egyházunk ellen is, amikor egy Ordass helyén működő törvénytelen püspököt választott 1984-ben elnökévé. Mi úgy látjuk: Ordass Lajos rehabilitációja elválaszthatatlanul felveti és követeli egész egyházunk rehabilitációját, vagyis a pártállami rombolások felmérését és ennek alapján a személyi és strukturális konzekvenciák levonását itthon és Genfben egyaránt. Majd ha ez is végbemegy, akkor lehet elmondani, hogy megtörtént Ordass Lajos rehabilitációja! Erről a *teljes rehabilitációról* – meggyőződésünk szerint – senki-nek sincs joga egyházunk nevében lemondania. Ha mégis elmaradna, Isten rehabilitációja érvényben marad. De ez nem mentség senkinek!

A Szerkesztőség

Larsson János

Az öreg almafa

Kora tavasszal történt. Norrbacka községben. Svenberg gazda a kert fájának tisztogatásával foglalatoskodott. Volt egy sereg öreg ág, amelyet le kellett vágni. Volt közöttük – talán tavalyról – egy öreg, kiszáradt almafa is. Szükséges ennek is az eltávolítása, jóllehet nagy űr marad utána.

– Miért lett amott az az almafa olyan száraz és csúnya? – csodálkozott Einár, aki édesapját elkísérte a munkába.

– Tüstént meglátod – szólt az édesapa s a fűrészelt a fa törzsére helyezte. Tüstént meglátod, milyen ez az öreg almafa belülről.

Egy kis idő múlva az öreg fa robajjal zuhant a földre. Einár nem is késlekedett odasietni, hogy megnézzze: milyen az a fa belülről. Körös-körül csak a kérge látszott egészségesnek. Belülről teljesen romlott volt.

– Hogyan lett ez ilyen? – csodálkozott Einár.

– Igen – hogyan? – szólt az édesapa. Valami módon megbetegedett. A betegség megemésztette a fát és lassan már csak a kérge volt hátra... Kár volt ezért a szép almafáért. Itt azonban nem lehetett mást tenni. Az ilyen betegség nem gyógyítható.

Einár visszaemlékezett arra, hogy sok évvel azelőtt az öreg almafa tele volt finom gyümölcssel. Ez jóval azelőtt volt, hogy Einár kezdett iskolába járni. Fel-felmászott a fára és ősszel szedte az almát róla. Most már nem terem többé alma ezen a fán.

– Lásd Einár, szól az édesapa egy idő múlva, miközben fűrészelte és vagdos-ta a gallyakat, ugyanígy történhet velünk, emberekkel is. Megemésztődhet nálunk is ott bent, a szívünk gyökerében, és akkor kivész belőlünk lassan az erő, az életerő. Tudod, hogy mire gondolok. Egy kis igazságtalanság, egy kis tisztátalanság gondolatban és magaviseletben... De nem sorolok fel mindent. Érted anélkül is. Így emésztődhet meg belsőrök és egy szép napon ott állhat az ember a halálos ítélet előtt. Az ilyen betegségnél nincs orvosság. Csak a halál van hátra... Így volt ez ebben a dologban. S ha most segítesz nekem elhordani a kertből ezeket az öreg ágakat, mielőtt este lesz, valójában rendet és tisztaságot teremthetünk itten.

Einár minden erejével azonnal édesapa segítségére volt, hogy elszállítsák kocsin azt a gallyat és hulladékot, amit az öreg almafa hátrahagyott. S mielőtt este lett, ismét teljes rend és tisztaság volt a kertben. Egyedül az öreg almafa után maradt űr tátongott sötétben a kertben. Az édesapa azonban ültetett egy új almafát. Igaz, hogy megközelítően sem volt olyan nagy, mint az öreg, de mindenesetre a másíknak a helyén növekedhetett.

Miközben Einár segítette édesapjának a tisztogatásban, egyik napon lemehegett a tóhoz. A kis tavacska nemrégén vetette le magáról a tél kötelékeit és ott feküdt simán, szelíden, gyöngye tavaszi szellőtől fodrozottan. Ott lent éppen Einár egyik iskolatársa festegetett egy csónakot.

– Ne menjünk ki valamelyik napon a tóra? – hiszen olyan régen volt, amikor legutóbb kint jártunk. Esztendővel ezelőtt csónakáztunk – szólt az iskolatárs, miközben Einár leért a parthoz.

– De nem ma... nem hiszem, hogy... hogy...

– Nem teheted meg édesapád és édesanyád nélkül? – mondta nevetve a pajtása.

– Igen! – Meg akarom mondani. Édesapám nem akarja, hogy mi úgy használjuk a csónakot, hogy ő azt előbb meg ne nézné, nincs-e valami hiba rajta...

– Óh, micsoda gyerekség!... nem szükséges tudnia édesapádnak, hogy mi csónakázunk – nevetett ismét az iskolatárs. Most mindjárt eloldjuk a csónakot és indulunk. Olyan gyönyörű idő van ma... most nagyszerű lesz...

– Neem... nem... Artur... nem hiszem, hogy követlek téged...

– Ne bolondozz... kövess engem, Einár...

S éppen ebben a pillanatban eszébe jut Einárnak az öreg almafa története.

von Meidenstam Verner,
Nobel-díjas svéd író
„Hans Alineus” című regényéből
– részlet

AZ ÁRNYÉK

Alineus Hans Jeruzsálemben szegényes diáknyán lakott. Egyik este hosszan elidőzött a nyitott ablaknál. Nem tudta elhatározni magát arra, hogy az ablakot becsukja. Enyhe volt az esti szellő, a város pedig csöndes. A kanyargós keskeny utcán, szamara hátán, görnyedt tartással hajcsár közeledett. Az állat patái élesen csattogtak a nagy, lapos utcaköveken. A hajcsár a keleten szokásos egyhangú panaszos dalát énekelte orrhangon. Távolodón a duda hangjára emlékeztetett az éneke.

Az ablakdeszkán nyomtatott értekezés hevert, amelyet a délszaki február holdsugara olyan élesen világított meg, hogy nehézség nélkül el lehetett olvasni. Ez az értekezés az örökölt értékek maradandóságáról szólt. Most azonban ebben a városban, ahonnan a testvériség útrairdult, belenezett az írásba, majd így szólt önmagához: Nem! Nem! Mi fiatalok, ifjú szívünk heves dobogásával természetes ellenségei vagyunk az egy helyben topogásnak. Hiszen most is, mint minden időben, mi törünk új talajt azoknak az igazságoknak, amelyek ebből a városból indultak el.

Míg ezeket mondta, öntudatlanul is megmozdította a karját. Tekintete ráesett a saját árnyékára, amelyet az éles holdfény szorosán az ágya mellett a falra vetített. Fölkacagott. Hiszen ez egy színész árnyéka! Hátravetett fejjel, emelt karral, elkoptatott szólamos szaval!

Önmaga előtt elszégyellte magát. Először jutott eszébe, hogy azoknak a gondolatoknak a kincshalmazában, amelyek a hajórakományban ebből a városból indultak el, volt egy kicsiny, nagyon-nagyon ritkán észlelt gyöngyszem is – az alázatosság.

Piruló arcát a tenyerébe temette. Szeme előtt a csillagok, amelyeket az imént még hosszan, átható tekintettel nézegetett, most kezdtek táncot járni. Csak hosszú merengés után térítette magához az utca felől beszűrődő emberi hang.

A túlsó oldalon két ház között fal húzódott. Az úttesten táborfű égett. Néhány őszinte híve és barátja körében Jézus ült a tűz mellett. Néhány lépéssel arrébb a fal sima felületén kirajzolódott megnagyobbodott árnyéka.

Kedvelt tanítványa! János kiemelt a máglyából egy elüszkösödött ágat és szenes végével végighúzta azt az árnyék nyomán. Így rögzítette a falon a Mester alakját. Aztán visszahajította a szenet a tűzbe és belekapcsolódott a társalgásba.

Reggel aztán Alineus Hans újra ott állt az ablakmélyedésben. Figyelte az arra haladókat. Sokan megálltak és szemügyre vették a falon a rajzot.

– Vargát ábrázol – szölt a foltozóvarga. Még púpos is!

– Üres locsogás a szavad! – mondta a gyümölcsárus. Hiszen hajlott tartásán jól láthatod, hogy gyümölcsárust ábrázol, még ha el is felejtették a hátára odarajzolni a kosarat. Félig nyitott szája még azt is világosan mutatja, hogy ezt kiáltja: „Vegyetek gránátalmát! Jöjjetek! Vegyetek!”

A szünedrion egyik arra haladó magas rangú tagja, aki természetesen nem vegyült az utca embereinek fecsegő társaságába, magában így vélekedett: – A magos homlokról is jól látni, hogy ez a rajz tanult, gondolkozó embert ábrázol. Akár az én képmásom is lehetne! Sőt. Bizonyára az is. Nem is rossz! Rajzoló mestereink jól ismernek engem!

Közben szótlanul közelített a rajzhoz egy csöndes szemlélődő. Jólöltözött férfi, szelíd, barátságos arcvonásokkal szinte gyermekies arccal. Ismeretlen volt. Semmiféle krónika nem őrizte meg számunkra a nevét, mert visszavonultságban élt. Kérült minden föltűnést és lármát. Két kezét a botjára támasztva, nézegette a rajzot. Micsoda nemes homlok! – tűnődött. Milyen fennkölt alázat az egész alakon! Óh! Ilyennek lenni! ... de miért is óhajtozza az ember a lehetetlent!

Amint alázatos csöndesen álldogált, föltűnően hasonlított a rajzhoz. Az emberek kitértek előle és suttogva mutogattak feléje. – Ijedten, szégyenlősen távolodott onnan. Nem értette, miért nézik őt olyan föltűnően az emberek.

Nem hasonlított Krisztushoz. Ugyan! Ki is hasonlíthatna hozzá? Csak az árnyékához hasonlított, anélkül, hogy tudta volna. Ha tudta volna és efölötti büszkeségében hátravetette volna a fejét – a hasonlatosság el is oszlott volna.

AZ ORDASS LAJOS BARÁTI KÖR + HÍREI

Örömmel adunk hírt Baráti Körünk újabb könyvkiadásairól. – Ordass Lajos lelkészi szolgálatában nagy gondot fordított a gyermekekkel, konfirmáltakkal, az ifjúsággal való foglalkozásra. Ez nemcsak pásztori szolgálata volt, hiszen a rendszeresen tartott gyermek-istentiszteletek mellett fordítói munkásságot is végzett. Így lefordította az oslói püspök gyermekprédikációit és Jézus kis barátai címen 2 kötetben kiadta. Barátjaival, id. Dedinszky Gyula és Kiss György lelkész társaival lefordította, feldolgozta a skandináv egyházak gyermek-igehirdetéseit és „A gyermek vasárnapja” címen 2 hatalmas kötetben megjelentette. A némaságra ítélt időben lefordította és Norvégiában kiadták magyar nyelven Einar Lyugar munkájaként „A gyermekek áhítatkönyve” címen. Az Ordass-család birtokában őrzött iratok és írások közül került elő és ugyancsak Ordass Lajos fordításában jelenhetett meg A FÁKLYA címen „áhítatkönyv a keresztyén ifjak részére”. Ez a 180 oldalas könyv a „belső szoba” segítő eszköze. A mindennapi élet számtalan kérdéséhez kínál segítséget.

A tartalomjegyzék is elárulja a könyv belső kincseit:

Van segítség.	Ne lopj!
Hátha te vagy a hibás.	A lélek csendre szorul.
Vigyázz a szívedre.	Jézust hol lehet megtalálni?
Napsütés és vihar szükségeselek.	Péter taszít és vonz.
Állandó öröm.	Leuke legyen a vasárnapnak.
stb.	stb.

A keresztyénséget élni kell! címszó alatt a 105. oldalon a következőket olvashatjuk:

„Nem ér semmit a keresztyénség!” 2000 év óta a legkisebb mértékben sem változtatta meg az embereket! – így vélekedett a szappangyáros. Barátja eközben egy csapat maszatos gyermeket láthatott vele együtt, mert azok mellett haladtak el, „Úgy látom a te szappanodnak sem sok ám a foganatja!” – jegyezte meg a barátja. – „Mert nem használják” – válaszolt a gyáros. Barátja kész volt a válaszával: „Ugyanez a helyzet a keresztyénséggel is. Használni kell azt!”

Fájdalom: a szappangyáros szava szomorúan igaz. 2000 év alatt a keresztyénség nem sok eredményt ért el. Háború, hatalmi örület máig is tombol. A különböző felekezetek is harcolnak egymás ellen. Kevésé érvényesül „a föld sava és a világ világoossága”. (Máté 5:13–14.)

Lyngur Einar

A FÁKLYA

áhítatkönyv

Norvég eredetiből fordította:
Ordass Lajos

Budapest, 1996.

Ennek nem a keresztyénség az oka. Nem vesszük komolyan a Biblia szavát: „Az igének pedig megtartói legyetek, nemcsak hallgatói!” (Jakab 1:22) A keresztyénség – ha nem használják – nem több egy szekrényfiókban heverő szappandarabnál. Az ige szerint élnünk kell! –

Szülők, keresztszülők, nagyszülők! *ajándékozzuk meg konfirmandusainkat a nekik megjelent FÁKLYÁ-val! Együtt is olvashatjuk!*

Most van gyülekezeteinkben a **K O N F I R M Á C I Ó !** Luther és a reformáció megismerése nem pusztán ismeret és tudomány. A reformáció ú j é l e t forrása. Isten kegyelméről és bűnbocsánatáról szól! Egészen nekünk való és minket keres, hiszen a mai ember, az egész ország, a nép és nemzet új életre vágyik! Rajtunk áll és tőlünk függ, hogy milyen lesz a holnap kicsiknek és nagyoknak.

Ismerjük meg Luthert saját írásából. Küzdelme, élete lehet életünkben gazdag forrás. A könyv címe: dr. Luther Márton önmagáról!

*Mindkét könyv megvásárolható kiadóhivatalunkban:
1114 Budapest, Bocskai út 10. szám.*

Zusammenfassung

Anlässlich des 450. Todestages von Martin Luther wurden zur Ehre seiner Person und Tätigkeit als Reformator vom evangelischen Christentum weltweit Gedenkfeier veranstaltet. Selbstverständlich nehmen wir auch Anteil an den unsere Gemeinschaft betreffenden Aufgaben, denn auch wir haben Grund und Recht zum dankbaren Gedenken vor Gott. Das möchte die 29. Folge unserer Zeitschrift zum Ausdruck bringen. Dies geschieht aufgrund dreier Meditationen von Pfarrer Gábor Itzész aus Győr, mit der von der Osterbotschaft geschöpften Kraft des Glaubens. – Die Gedenktage können mit diesem Glauben gefeiert werden. – In diesem Glauben kräftigt uns das Gedicht von Erzsébet Túrmezei: „Das letzte ‚Ja‘“. Wir können des Todes von Luther gedenken, seines letzten Dienstes in Eisleben, seiner Heimkehr, seiner letzten Predigt am 14. Februar 1546 und seiner Tischrede vom 16. Februar 1546. Durch diesen Glauben bleibt für unsere Kirche auch heute noch die Botschaft des vor 10 Jahren verfassten und erschienenen „Bruderwortes“ aktuell. So wurde die persönliche Verbindung mit Professor Walter Mosters aus Zürich zum Segen. Dieser Glaube umfasst auch die Wittenberger Erinnerungen. Die unter dem Titel „Dokumente“ erschienenen Artikel, Äusserungen und Meinungen können ebenfalls durch die aus dem Glauben entspringenden Zeugnisse die vollkommene – rechtliche und moralische – Rehabilitation im Fall Ordass bewirken. Die Kirche soll Kirche sein! – Der Ordass Lajos Freundeskreis empfiehlt den Eltern und Paten Bücher für die kommenden Konfirmationsfeier.

Summary

The evangelical christianity paid due credit to the personality and service of the reformer Martin Luther on the 450th anniversary of his death. Nothing is more natural, our society takes its share of the commemoration, since we have our historical cause and right to give thanks before God for his memory. Our current 29th issue would like to express this, according to the Meditation of the pastor in Győr, Gábor Itzész – with the strength of the faith growing from the testimony of Easter. We can commemorate our anniversary with this faith and it is this faith that is strengthened by the poem Erzsébet Túrmezei „The Last Yes“ (Az utolsó Igen). We can bring to memory Luther's death, his last service in Eisleben, his homecoming, his last sermon of 14 February, 1546 and his table talks of 16 February, 1546. This faith surrounds and carries the memories of Wittenberg too. This faith is what makes the message of the „Brotherly Word“ (Testvéri Szó) –expressed ten years ago– current today also for the whole of our church. This is how the personal connection to the professor in Zurich, Walter Mosters became a blessing. – The writings, opinions and articles to be found on the pages of the DOCUMENTS can also work on the complete –legal and moral– rehabilitation in the Ordass-case with faith sprouting from the testimony. The Ordass Lajos Society of Friends recommends to parents and god-parents books for the upcoming celebrations of the confirmation.

Luther Márton utolsó feljegyzése

A feljegyzést halála után találták az asztalán. A sokat idézett két utolsó mondatát németül írta. A többit latinul. A teljes szövege magyarul így szól:

Vergilius pásztor dalait senki sem értheti meg, aki nem volt öt évig pásztor.

Vergilius parasztdalait senki sem értheti meg, aki nem volt öt évig földműves.

Cicero leveleit senki sem értheti meg egészen, aki nem tevékenykedett huszonöt évig fontos közügyekben.

Senki ne gondolja, hogy eléggé megízlelte a Szentírást, ha csak nem kormányozta a gyülekezeteket száz évig a prófétákkal, mint Illés és Elizeus, Keresztelő Jánossal, Krisztussal és az apostolokkal.

Ne merészkedj magad erre az utazásra, inkább áhítattal lépj az ő nyomukba!

Koldusok vagyunk. Ez az igazság.

1546. február 16.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Boleratzky Lóránt ny. ügyvéd
Dóka Zoltán ny. lelkész
† Haluszka Rózsa tanárnő
Ittész Gábor gyűl. lelkész
† Mostert Walter egy. tanár
† Nilsson John lelkész
† Ordass Lajos püspök
Ráskai Ferenc gyűl. munkás
Túrmezei Erzsébet diak. főnöknő

Budapest
Hévízgyörök
Domony
Győr
Zürich
Stockholm
Budapest
Győr
Budapest

KÉSZÜLJÜNK A NYÁRRÁ! HASZNÁLJUK FEL A SZABADIDŐT!

Irányítsuk gyermekeinket gyülekezeti táborokba – konferenciákra!
Ismerjük meg hazánk és egyházunk történelmi nevezetességeit!
Kis és nagy gyülekezeteinket látogassuk meg!
Vannak egyházi szeretetintézmények – ismerkedjünk meg velük!

Az Ordass Lajos Baráti Kör jelentősebb kiadványai

ORDASS-GIERTZ	- Házát kősziklára építette.	ára 150,- Ft
ORDASS-GIERTZ	- Hitből élünk.	ára 200,- Ft
ORDASS-GIERTZ	- A keresztfa tövében	ára 100,- Ft
Ordass L.	- Nem tudok imádkozni	ára 100,- Ft
Ordass-Loy	- Te vagy nekem reménységem	ára 100,- Ft
Ordass-Lyngar	- A Fáklya. Ifjúsági áhitatkönyv.	ára 300,- Ft
Terray L.	- Nem tehetted mást	ára 100,- Ft
Scholz L.	- Tisztítsd meg szívedet	ára 80,- Ft
Scholz L.	- Két sugárzó igazgyöngy. Írásmagyarázat	ára 120,- Ft
Luther M.	- Luther önmagáról 5. kiadás	ára 350,- Ft
Luther M.	- 14 vigasztaló kép	ára 160,- Ft
Maróthy J.	- Szegények szíve. Novellák	ára 400,- Ft
Jung E.	- Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát?	ára 250,- Ft

KERESZTYÉN IGAZSÁG folyóirat évi előfizetése 400,- Ft
Fenti kiadványok kaphatók az Ordass Lajos Baráti Kör címén:
1114 Budapest, Bocskai út 10.